

עבודה זרה פרק שלישי כל הצלמים

מתוך "גמרא נוטה"

על שם הורי נפתלי וחתנה הולנדר הכ"מ

(עבודה זרה מ, ב)

משנה:

כל הצלמים אסורין (בהנאה) מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה - דברי רבי מאיר;

וחכמים אומרים: אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור (פלוט"א; ובגמרא מפרש דהני דאי נעבדין, דמשום חשיבותא אשקלוה להנך חפצי בידיהו); רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף כל שיש בידו כל דבר.

גמרא:

אי דנעבדין פעם אחת בשנה - מאי טעמא דרבנן (מדלא קתני 'וחכמים אומרים אינו נעבד אלא מי שיש בידו וכו' - מכלל דסבירא להו דנעבדים)?

אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: במקומו של רבי מאיר היו עובדין אותה פעם אחת בשנה, ורבי מאיר דחייש למיעוטא, גזר שאר מקומות אטו אותו מקום, ורבנן דלא חיישי למיעוטא - לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום.

אמר רב יהודה אמר שמואל: באנדרטי של מלכים שנינו (כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון; והתם קאסר רבי מאיר, דאגב חביבותא - פלחי ליה).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ובעומדין על פתח מדינה שנינו (בהנהו קאסר רבי מאיר דחשיבי להו).

תוספות ד"ה ובאנדרטי של מלכים שנינו: פ"ה ובההוא קאסר רבי מאיר, דאגב חביבותיהו פלחי להו; ומפרש נמי בעומדין על פתח מדינה, דחשיבי טפי משמע, אבל בשאר צלמים - לא אסר רבי מאיר! וקשה: דהא תנן (לקמן דף מא.) 'מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין' ולשון 'מצא' משמע בשוק או בשדה; ואפילו למאי דמוקי לה שמואל לקמן בעומדים על בסיסן, ופ"ה על בימוס שלהם: ששם עובדין אותם - לא נהירא, דלשון 'מצא' לא משמע כן, אלא שיש להם בית מושב רחב ויכולין לעמוד לבדן וניכרים שלא נשתברו מצלם שלם! ועוד קשה דהכא משמע דסתם אנדרטי של מלכים פלחי להו טפי, ואדרבה בפרק 'כלל גדול' (שבת דף עב:) משמע שאין סתמן לעבוד, דקאמר 'אי דחזא אנדרטי וסגיד ליה אי דקבליה עליה וכו';

לכך פירש רבינו תם דהכא קאי אהיתרא דרבנן, והכי קאמר: הא דשרו רבנן במתניתין - היינו דוקא באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח מדינה, דבהנהו שרו רבנן, דודאי לנוי עביד להו;

ורבי אלחנן מיישב פ"ה: דודאי קאי ארבי מאיר, ובשאר צלמים לא אסר, וההיא דלקמן דתבנית יד ותבנית רגל - מיירי בשל כפרים, והנהו דאי אסורים אפילו לרבנן, דודאי למיפלחינהו עבדי להו; ובכך ניחא: דכי דייק לה במילתיה דרבי יוחנן 'הא צלמים עצמן אסורין'; וסתמא כרבי מאיר לא מצי למימר, דסתמא כרבי מאיר מסיפא דתבנית יד ורגל, דההיא אתיא אפילו כרבנן, כדפרישית;

והא דמשמע בפרק 'כלל גדול' (שם דף עב:) דאנדרטי אין סתמן נעבד - לא איירי בשל מלכים אלא בשל שולטנות, והכא מיירי בשל מלכים!

[דף מא, א] (המשך) ובהכי ניחא דנקט הכא 'באנדרטי של מלכים' ולא קאמר 'באנדרטי' סתם; וכן משמע בירושלמי: דשל מלכים נעבדין יותר, דקאמר התם 'אם דבר ברי שהוא של מלכים - ד"ה אסור, אם דבר ברי שהוא של שולטנות - ד"ה מותר! אלא אנן קיימין בסתם: ר"מ סבר סתמן של מלכים, וחכ"א סתמן של שולטנות. ולפר"ת קשה קצת: דכי קאמר לקמן 'סתמא כרבי מאיר' - הני מילי למימר סתמא אפילו כרבנן, שהרי לא התירו אלא אנדרטי.

(עבודה זרה מא, א)

אמר רבה: מחלוקת בשל כפרים, אבל בשל כרכים - דברי הכל מותרין; מאי טעמא? לנוי עבדי להו,

ודכפרים מי איכא למאן דאמר לנוי קעבדי להו (מי שרו רבנן)? דכפרים ודאי למיפלחינהו עבדי להו (דבני כפר לא עבדי לנוי)!

אלא אי אתמר - הכי אתמר: אמר רבה: מחלוקת בשל כרכים, אבל בשל כפרים - דברי הכל אסורים.

וחכ"א אינן אסורין [אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור]:

מקל - שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו (לשון גנאי נקיט כלומר שרודה על כל) כמקל.

צפור:

שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו כצפור.

כדור:

שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור.

תנא: הוסיפו עליהן סייף, עטרה וטבעת;

סייף: מעיקרא סבור לסטים בעלמא, ולבסוף סבור שהורג את עצמו

תחת כל העולם כולו;

עטרה: מעיקרא סבור גדיל כלילי בעלמא (אומן שם לי עטרה), ולבסוף סבור

כעטרה <למלך> לכלב;

טבעת: מעיקרא סבור אישתי ימא (שליח הנושא חותם המשלחו) בעלמא, ולבסוף

סבור שחותם את עצמו תחת כל העולם כולו למיתה.

רבן שמעון בן גמליאל [אומר: אף כל שיש בידו כל דבר]:

תנא: אפילו צרור, אפילו קיסם.

בעי רב אשי: תפש בידו צואה מהו? מי אמרינן כולי עלמא זילו

באפיה כי צואה? או דלמא הוא מיהו דזיל באפי כולי עלמא כצואה?

תיקו.

משנה:

המוצא שברי צלמים - הרי אלו מותרין (טעמא מפרש בגמרא: דכי הוו שלימים - ספק לא

עבדום, ואם תימצי לומר עבדום - אימור בטלום, לכך שיברום, הוי ספק ספיקא - ולקולא);

מצא תבנית יד או תבנית רגל - הרי אלו אסורין, מפני שכיוצא בהן

נעבד (תבנית יד לבדה הן עובדין).

גמרא:

אמר שמואל: אפילו שברי עבודת כוכבים (לא תימא 'שברי צלמים' דוקא, משום דשמא

לא עבדום מעולם אפילו כשהיו שלימים, דאפילו שברי עבודת כוכבים שראינום שעבדוהו כשהיתה שלימה -

מותרין: דכיון דנשברה - שוב אין עובדין אותה)!

והאנן תנן 'שברי צלמים'?

הוא הדין דאפילו שברי עבודת כוכבים, והא דקתני 'שברי צלמים' -

משום דקבעי למיתנא סיפא: 'מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו

אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד' (דאי תנא 'עבודת כוכבים' הוה אמינא דוקא עבודת

כוכבים דמצא תבנית יד או תבנית רגל דאסורה, אבל צלמים - אפילו תבנית יד שרי, להכי תנא ברישא 'צלמים'

למימר דאף על גב דשמא לא עבדום - אפילו הכי, לשבר חשוב, כגון תבנית יד - חיישינן; וכשעומדין על בסיסן,

כדמוקים ליה לקמן).

תנן: 'מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בו

נעבד' - אמאי?

(עבודה זרה מא, ב)

והא שברים נינהו?

תרגמה שמואל: בעומדין על בסיסן (על כנן, מקום המתקן לה; כיון דאותביניהו התם - ודאי

פלחי להו).

אתמר: עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה [לא על ידי אדם]: רבי יוחנן

אמר אסורה, רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת: רבי יוחנן אמר

אסורה, דהא לא ב' טלה; רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת -

מסתמא בטולי מבטיל לה, מימר אמר "איהי נפשה לא אצלה, לההוא

גברא מצלה ליה?"

איתביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש: (שמואל א ה, ד) [וישכמו בבקר ממחרת והנה דגון נפל לפני ארצה לפני ארון ה'] וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות [אל המפתן רק דגון נשאר עליו] וכתב על כן לא ידרכו כהני דגון [וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון באשדוד עד היום הזה] (אלמא חשיבי להו שברים) ! ?

אמר לו: משם ראייה (בתמיה) ? התם שמניחין את הדגון ועובדין את המפתן (התם לאו עבודת כוכבים שבורה קחשיבי לה, דאינהו סבור כיון שראו אברים חשובין שלו על מפתן), דאמרי הכי: שבקיה איסריה ('איסריה' = שר שלו, כמו 'איסריה דעניותא' (בשחיטת חולין בפרק 'כל הבשר' (דף קה)) לדגון (גבורת ושררת הצלם עזבתו), ואתא איתבי ליה על המפתן (והלכה וישבה על המפתן).

איתביה: 'המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין' - הא שברי עבודת כוכבים אסורין [אפילו נשתברו מאליהן] ! ? לא תימא 'שברי עבודת כוכבים אסורין', אלא אימא 'הא צלמים עצמן אסורין', וסתמא כרבי מאיר (ואף על גב דאסר בצלמים - מודה בשבריהן).

(ומקשינן): ורבי יוחנן (דקאמר הכא 'מודה רבי מאיר דשברי צלמים מותרין') - מדרבי מאיר נשמע להו לרבנן (דרבנן נמי שרו בשברי עבודת כוכבים, דהא צלמים לרבי מאיר - כעבודת כוכבים לרבנן ניהו): לאו אמר רבי מאיר (לשון קושיא) 'צלמים אסורין, שברי צלמים מותרין' - (ומדרבי מאיר נשמע) לרבנן עבודת כוכבים נמי היא אסורה ושבריה מותרין (דכי היכי דקאמר 'שברי צלמים מותרין' - הכי נמי ודאי סבירא להו לרבנן 'צלמים שיש בידן מקל או צפור' - דשבריהן מותרין) ! ?

(והוה מצי למימר 'ומדרבנן נשמע לרבנן', דהא אסרי צלמים שיש בידן מקל או צפור, ומכל מקום שבריהן מותרין? והאי דלא קאמר הכי - משום דלא חזינא בהדיא במתניתין דקא שרי שברי אותן צלמים שהן אסורין.) הכי? השתא: התם אימר עבדום אימר לא עבדום, ואם תימצי לומר עבדום - אימר בטלום; עבודת כוכבים ודאי עבדוה, מי יימר דבטלה? הוי ספק וודאי (ספק להיתר וודאי אסור), ואין ספק מוציא מידי ודאי (שהוחזק תחלה לאיסור).

'ואין ספק מוציא מידי ודאי' ? והתניא: 'חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפילו הן בני יומן - הרי הן בחזקת מתוקנין' והא הכא דודאי טבילי (כיון שאנו רואין שנגמרה מלאכתן - ודאי בחזקת טבל היו מיד), ספק עשרינהו ספק לא עשרינהו, וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי ! ? התם ודאי וודאי הוא, דודאי עשרינהו (כי היכי דפשיטא לך שהיו טבל - הכי נמי פשיטא לך שעשרין החבר מיד, שמוחזק בכך), כדרכי חנינא חוזאה, דאמר רבי חנינא חוזאה: על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו; ואי בעית אימא: <מעיקרא לא טבילי, > 'ספק וספק' הוא (כי היכי דמספקא לן אם עשרין אם לאו - נמי מספקא לן אם היו מעולם טבל אם לאו: דאף על גב דנגמרה מלאכתן השתא, ונתמרחו בכרי), (איכא למימר לא בלאו לכלל טבל מעולם): אפשר דעבד כדרכי אושעיא (דחניסה במוץ שלה, ולא ראה פני הבית, ואף על גב דטבל שלא ראה פני הבית מיתסר באכילת קבע, והכא מחזקין להו בחזקת מתוקנין ושרינן להו באכילת קבע - אין כאן 'ספק מוציא מידי ודאי': דאכילת קבע בדאורייתא לא אשכחינן, ומדרבנן הוא דמיתסר, והימננה רבנן לחזקת חבר לתקנתא דידהו, אבל אי הוה חזינן ליה דמרחינהו קודם שראו פני הבית ובאו לכלל טבל - לא נפקי תו מידי ודאי עד דמעשרינהו קמן), דאמר 'מערים אדם על

תבואתו ומכניסה (לחצירו) במוץ שלה (ולא ימרחנה בכרי בגורן שבשדה, דמירוח הוא גמר מלאכה, והכנסתו לבית הוא קובעתו למעשר לאסור בו אכילת עראי, כדאמרינן ב'השוכר את הפועלים' (בבא מציעא פח), וכיון דחניסה קודם גמר מלאכה - לא קבעה ליה לכך, וכי מהדר להו וממרח להו בתוך הבית - לא מקבעי, דפני הבית הוא דקבעי, ולא תוך הבית, כדיליף התם 'מואללו בשערין' [דברים כו, יב], ואפילו מירוחו בשדה והכניסו דרך גגות וקרפפות - אמרינן בברכות (דף לה) דלא מקבעי) כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר' (להכי נקט 'בהמתו': דמאכל בהמתו קחשיב ליה אכילת עראי, וליכא אפילו איסורא דרבנן, כדנתן במסכת פאה (פ"א מ"ו) 'מאכיל לבהמה לחיה ולעופות עד שימרח בכרי', אלמא מאכל בהמה - עראי קרי ליה; דאילו גבי אדם - אף על גב דלא נמרחו - אסור לאכול קבע אלא עראי; ולגבי לא ראה פני הבית נמי: בהמתו שריא, אבל איהו אסור מדרבנן לאכול קבע אלא עראי, אבל אי ראה פני הבית - אפילו מאכל בהמה חייב במעשר, דהא נתנן 'הלוקח לזרע ולבהמה פטור' - בדמאי (פ"א מ"ג) תנינן לה).

תוספות ד"ה ומכניסה במוץ שלה: פ"י שלא תראה בדיגון פני הבית כדי שלא תתחייב במעשר, דאמרינן (בבא מציעא פח). 'אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית' - פירוש לאחר שנעשה דגן; ואם הכניסה במוץ שלה - אז יוכל לאכול עראי, וכדחניא בתוספתא; ובפרק קמא דביצה (דף יג.) מיייתי לה 'הכניס שבלין לאכול מהם עיסה - אוכל מהם עראי, ופטור'; ואכילת בהמתו דנקט הכא - משום דכל אכילת בהמה אפילו קבע שלה חשוב הוא עראי, וכדאמרינן (פאה פ"א מ"ו) 'מאכיל לבהמה לחיה ולעופות עד שימרח בכרי'; אבל אם ראה פני הבית בדיגון, או אף במרוח בכרי או בשדה, ואין דעתו להביאו לבית - נקבע הוא למעשר, ולא יוכל לאכול עראי, ואף לא להאכיל

בהמתו: דהנאה של כלוי אסורה בטבל; והתם תלינן בשמא הכניסה במוק; ואף על גב דמדרבנן אסור לאכול קבע - אתי ספק מעשר ומוציא מידי ודאי דרבנן.

'ואין ספק מוציא מידי ודאי' ? והתניא [תוספתא אוהלות פ"ט מ"ו]: 'אמר רבי יהודה: מעשה בשפחתו

(עבודה זרה מב, א)

של מציק אחד (גברא אלמא, וישראל הוה) ברימון, שהטילה נפל לבור, ובא כהן והציץ (על שפת הבור) לידע אם זכר אם נקבה (כהן חכם ומורה הוראה הוה, ונתכוין להורות לה ישיבת ימי הטומאה וימי טהרה), ובא מעשה לפני חכמים וטיהרוהו, מפני שחולדה וברדלס (בלשון ארמי 'אפא') מצוין שם (וכבר אכלוהו או גררוהו לחור שלהו, ולא איהל כהן זה על המת). 'והא הכא דודאי הטילה נפל, ספק גררוהו ספק לא גררוהו - וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי?!' לא תימא 'הטילה נפל לבור' אלא אימא 'הטילה כמין נפל לבור (וספק ספיקא היא, דשמא לא נפל היה, אלא שפיר מלא רוח) '.

והא 'לידע אם זכר אם נקבה הוא' קתני? הכי קאמר: 'לידע אם רוח הפילה אם נפל הטילה (ולא תשב עליו ימי טומאה וטהרה אם נפל הפילה), ואם תימצי לומר נפל הטילה (ואם יראה שהוא נפל) - לידע אם זכר אם נקבה (עדיין יציץ אם זכר אם נקבה); ואיבעית אימא: כיון שחולדה וברדלס מצוין שם - ודאי גררוהו (שחזקתן בכך, והא ודאי הוא) '.

איתיביה 'מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד' - אמאי? הא שברים נינהו? הא - תרגמה שמואל בעומדין על בסיסן.

איתיביה: 'עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו (בין ששניהן עובדין ליראה אחת, בין שזה עובד לפעור וזה למרקוליס; והא דעבודת כוכבים מותרת על ידי ביטול נפקא לקמן (נב): 'מנין לעובד כוכבים שפוסל עבודת כוכבים וכו'), וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים' - אמאי? תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה?! אמר אביי: שפחסה (הכה עליה ישראל בפטיש עד שנתמעכה צורתה אבל לא חיסרה כלום, הלכך לא בטיל) '.

וכי פחסה מאי הוי? והא תנן (גבי עובד כוכבים) [פ"ד מ"ה]: 'פחסה, אף על פי של חסרה - בטלה'!?

הני מילי דפחסה עובד כוכבים (דגלי דעתיה ומבזי ומבטל לה), אבל פחסה ישראל - לא בטלה (דלא דמי לעבודת כוכבים שנשתברה מאליה: דהתם אמר - איהי נפשה לא מצלה וכו', אבל הכא - קסבר עובד כוכבים 'לא קפדא עבודת כוכבים אפחיסה') '.

ורבא אמר: לעולם כי פחסה ישראל נמי בטלה (הוי ביטול מעליא), אלא גזרה (רבנן גזור דכל ביטול ישראל - לאו ביטול): דלמא מגבה לה (וקני לה בהגבהה דכל דבר הפקר כגון מציאה נקנית בהגבהה) והדר מבטיל לה, והוי עבודת כוכבים ביד ישראל, וכל עבודת כוכבים ביד ישראל אינה בטלה לעולם (וטעונה גניזה, כדילפינן בפרק 'רבי ישמעאל' (לקמן נב). מ'ושם בסתר' (דברים כז, טו)).

איתיביה [תוספתא עבודה זרה פ"ז מ"ו]: 'עכו"ם שהביא אבנים מן המרקוליס (יש עכו"ם שעובדין לגל של אבנים, וקורין לה 'מרקוליס', וכל הבא - זורק לה אבן; והיא עבודתה) וחיפה בהן דרכים וטרטיאות - מותרות (שהרי ביטלו העובד כוכבים שסתר לגל), וישראל שהביא אבנים מן המרקוליס וחיפה בהן דרכים וטרטיאות - אסורות' - אמאי? תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה?

הכא נמי כדרבא (דלמא מגבה לה לכולה מקוליס ברישא, והדר מבטל ליה וסותרו) '.

תוספות ד"ה הכא נמי כדרבא. צריך עיון בכל הני, ודקארי לה מאי קארי לה! פשיטא דלישני בהו כדרבא! ועיין היטב תוספות שבת מג. ד"ה כופה עליה, ועוד שם קכג: ד"ה איתיביה אביי. תוספות שבת דף מג, ד"ה כופה עליה כלי שלא תשבר כו'. כל הנהו דמייתי - ידע המקשה דמצי לשנויי בצריך למקומו, אלא שרוצה לידע אם יש לתרץ בענין אחר! תוספות שבת דף קכג, ד"ה איתיביה אביי מדוכה. בשלמא לדידי מוקמינן לצורך מקומו, וה"מ לשנויי כו' נחמיה, כדשני לעיל; ואביי נמי הוה ידע דהא משני ליה רבה הכי לעיל, אלא פריך לרבא: אולי יאמר

תירוצ' אחר? ורבא לא בעי לשנויי כרבי נחמיה, דלית הלכתא כוותיה, ורבה - דמשני ליה כר' נחמיה - משום דמשמע ליה אין מטלטלין אותם בשום ענין.

איתיביה: 'עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו' (שצריך לשפאין, להסיק בשפאיה) - היא ושיפוייה מותרין (דהא בטלה עובד כוכבים ששיפה [לצרכו]); לצרכה (ליפותה) - היא אסורה, ושיפוייה מותרין (דמיזוק זריק להו, ולא פלח להו); וישראל ששיפה עבודת כוכבים (של עובד כוכבים) - בין לצרכו בין לצרכה - היא ושיפוייה אסורין (דאי של ישראל - אפילו שיפה נמי עובד כוכבים - היא ושפאיה אסורין, דעבודת כוכבים דישאל לאו בת בטולי היא); - אמאי? תיהוי (הך דשיפה ישראל לצרכו) כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה? הכא נמי כדרבא.

איתיביה: 'רבי יוסי אומר: (המוצא עבודת כוכבים של מתכת) שוחק וזורח לרוח או מטיל לים; אמרו לו: אף היא נעשה זבל' (כלומר: הוא מתכוין לאבדה שלא יהנה ישראל ממנה - וגם עתה יהנה ישראל ממנה, שהרי השחקים נעשים זבל), וכתוב (דברים יג, יח) [ולא ידבק בידך מאומה מן החרם] למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמן והרבך כאשר נשבע לאבתך] - אמאי? תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה? הכא נמי כדרבא.

איתיביה: 'רבי יוסי בן יסאן אומר: מצא צורת דרקון (סתמא לעבודת כוכבים כדתנן במתניתין [דף מב:]) וראשו חתוך, ספק עובד כוכבים חתכו (והוי ביטול), ספק ישראל חתכו (ולא הוי ביטול) - מותר (דחלינן בעובד כוכבים, דהא ספק ספיקא הוא, ושמא לא נעבד מעולם); ודאי ישראל חתכו - אסור' - אמאי? תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה? הכא נמי כדרבא.

איתיביה: ' (מתניתין [פ"ג מ"ח] קתני: 'זורעין תחתיה של אשירה ירקות בימות הגשמים' - שהצל קשה להן, וכן צל אילן קשה להן, ואין נהנה ממנה, אבל לא בימות החמה' - שהצל יפה להן, ונמצא נהנה מאשירה; כל אשירה - אילן הוא) רבי יוסי אומר: אף לא ירקות בימות הגשמים, מפני שהנבייה נושרת עליהן (על הירקות, והוה לזבל, ונמצא בעל הירק נהנה מן האשירה; 'נבייה' הן העלין הנושרין מן האילן בימות הגשמים) - אמאי? תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה? שאני התם דעיקר עבודת כוכבים קיימת (האילן לא בטל, הלכך נבייה הנושרת ממנה אסורה).

(עבודה זרה מב, ב)

והא שיפויין, דעיקר עבודת כוכבים קיימת, וקתני 'לצרכה - היא אסורה ושיפוייה מותרין'? רב הונא בריה דרב יהושע אמר: לפי שאין עבודת כוכבים בטלה דרך גדילתה (זה דרכה כל השנה להשיר עלין שלה ולגדל אחרים, אבל שפאן עובד כוכבים - דעתו לבטלן ולהשליכן).

איתיביה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן: 'קן שבראש האילן של הקדש - לא נהנין (דאסור מדרבנן) ולא מועלין (אם נהנה לא מעל מדאורייתא שיתחייב קרבן מעילה; לקמן מפרש טעמא); בראשה של אשירה - יתיו בקנה (ישליך עצי הקנה במקל מן האילן וישרפה, ויהנה מהם, ולא יעלה על האשירה ויטלם, דאם כן נמצא משתמש באשירה במקום סולם, וזו היא הנאה ממנו מן האשירה)'; קסלקא דעתא כגון ששברה ממנו עצים וקינתה בהן, וקתני 'יתיו בקנה (וישרוף עצי הקנה)' (אלמא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת)!!

הכא במאי עסקינן? - כגון דאייתי עצים מעלמא וקינתה בהן; דיקא נמי דקתני גבי הקדש 'לא נהנין ולא מועלין': אי אמרת בשלמא דאייתי עצים מעלמא - היינו דקתני גבי הקדש 'לא נהנין ולא מועלין': לא נהנין מדרבנן (דלמא אתו לאיתהוויי מעצי האילן דהקדש גופיה, ובאשירה לא גזור משום דבדילי מינה), ולא מועלין מדאורייתא, דהא לא קדישי; אלא אי אמרת ששברה עצים ממנו וקינתה בהן - אמאי לא מועלין? הא קדישי!!

מִי־דִי אִירִיא ! ? (כלומר: מהא לא תסייעה לרבי יוחנן; לעולם בשקינתה בעצי הקדש גופו, ומשום הכי לא מועילין): **הכא בגידולין הבאין** (באילן) **לאחר מכאן** (אחר שהוקדש) **עסקינן** (והוא לא הקדיש אלא אילן), **וקא סבר** (האי תנא): **אין מעילה בגידולין** (ומדרבנן הוא דאסירי, וגבי אשירה נמי: בשקינתה בעצי אשירה עצמן, וקתני 'יתיד', כריש לקיש).

ורבי אבהו אמר רבי יוחנן (מהדר לתרוצי לתיובתיה בשינויא אחרינא): (לעולם לא תוקמה בשינויא דחיקא דאיתיי עזים מעלמא, ואפילו הכי לא תילף מיניה היתר שברי עבודת כוכבים): **מאי 'יתיד' ? - יתיד באפרוחין** (דהא דקתני 'יתיד בקנה' - באפרוחין קאי, לא אעצים; ואיצטריך לאשמועינן דלא גזרינן התזת קנה שמא יעלה דרך האילן, ורישא - בעצים; וקסבר 'אין מעילה בגידולין' וגלי אהקדש - דאסור מדרבנן, וכל שכן לאשירה - דמדאורייתא נמי אסירא תוספת יותר מעיקרה, כדתנן במתניתין [פ"ד מ"ז]: 'גידעו ופיסלו לעבודת כוכבים והחליף - נוטל מה שהחליף' - והשאר מותר; והא דלא ערבינהו - משום דלא מצי למיתני ליה 'ולא מועלין באשירה', דהא לא שייכא בה דין מעילה; וסיפא באפרוחין וגלי באשירה, והוא הדין להקדש; וקסבר: אין מעילה בגידולין).

אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא: אסברה לך (מתניתין אליבא דרבי יוחנן): **באפרוחין - כאן וכאן** (בין בהקדש בין באשירה) **מותרינן** (דאין צריכין לאילן), **כביצים - כאן וכאן אסורין** (שצריכין לאילן, וגזור בה רבנן כעל אילן עצמו). תוספות ד"ה בביצים כאן וכאן אסור: פירוש משום דצריכין לאילן, וגזור בהו רבנן כעל האילן עצמו, כפ"ה; א"נ י"ל דגזור בהו רבנן דחיישינן שמא יעלה על האילן, דחייס עלייהו פן יפלו.

אמר רב אשי: ואפרוחין שצריכין לאמן כביצים דמו.

משנה :

המוצא כלים ועליהם צורת חמה, צורת לבנה (צורת חמה = מזל חמה; וכן לבנה; ורבנן היא דאמרי (לעיל דף מ): כל שאר צלמים מותרין; ובגמרא מפרש מאי שנא הני), **צורת דרקון - יוליכם לים המלח;**

פירוש המשניות לרמב"ם: "צורת חמה ולבנה" אין ענינו שימצא עיגול ויאמר "זה הוא שמש" או קשת עגול ויאמר "זה לבנה", אלא שבעלי הצלמים הנקראים טלאס"ם מייחסים לכוכבים צורות עד שאומרים: צורת שבתאי = צורת זקן שחור, וצורת גוגה = צורת נערה יפה בחלי זהב, וצורת השמש = צורת המלך מעוטר יושב על עגלה; וכן מייחסים לכל המזלות וכוכבים צורות הרבה, והם באותן הצורות חולקין מחלוקות הרבה, לפי שהם מאמרים כחבים, והכזב על הדבר מן הדברים יגדל וירחב בלי ספק.

ואמרו צורת חמה ולבנה, ר"ל שימצא הצורה המיוחדת אל השמש והצורה המיוחדת אל הלבנה על איזה דעת שיהיה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: שעל המכובדין (שעל כלים מכובדים, שתשמישן לכבוד; ובגמרא מפרש לה) **- אסורין, שעל המבוזין - מותרין.**

גמרא :

למימרא דלהני הוא דפלחי להו, למידי אחרינא לא? ורמינהי: 'השוחט לשום ימים, לשום נהרות, לשום מדבר, לשום חמה, לשום לבנה' (גירסת רש"י: לשם הרים: לשר הממונה על ההרים), **לשום כוכבים ומזלות, לשום מיכאל שר הגדול, לשום שישול קטן** (תולעת; אלמא אורחיהו למיפלחינהו, ומסתמא נמי נגזור דלמא פלחינהו), **הרי אלו זבחי מתים' ! ?**

אמר אביי: מיפלח - לכל דמשכחי פלחי (ומספיקא לא גזור רבנן עלייהו, דאם כן אין לך המותר), **מיצר ומפלחי** (לצייר צורה כדי לעבדה) **- הני תלתא, דחשיבי, (הלכך) ציירי להו ופלחי להו, למידי אחרינא - לנוי בעלמא עבדי להו.**

מנקיט רב ששת חומרי מתנייתא (מלקט משניות החמורות לתרצן, ואומרן בבית המדרש כדי שיתנו לבן לפרקן) **ותני: 'כל המזלות מותרין** (לקמן דף מג: מפרש מאי 'מותרין') **חוץ ממזל חמה ולבנה, וכל הפרצופין מותרין** (ודגים לא קרי 'פרצוף' אלא 'צורה') **חוץ מפרצוף אדם, וכל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון** (דומה לנחש)).

אמר מר 'כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה' - הכא במאי עסקינן? אילימא בעושה (והאי 'מותרין' דקאמר: מותר לציירן), **אי בעושה - כל המזלות מי שרי? והכתיב** (שמות כ"ט) **לא תעשון אתי** [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם] **- לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במוסד** ('אתי' = בדמות העומדין אצלי) **! אלא פשיטא - במוצא** (ומותרין בהנאה קאמר), **וכדתנן: 'המוצא כלים ועליהם צורת חמה, צורת לבנה, צורת דרקון - יוליכם לים המלח' ! ?**

אי במוצא - אימא מציעתא: 'כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם'; אי במוצא - פרצוף אדם מי אסור? והתנן: 'המוצא כלים ועליהם צורת חמה, צורת לבנה, צורת דרקון - יוליכם לים המלח'; צורת דרקון - אין, פרצוף אדם - לא!
אלא פשיטא בעושה (דכל פרצופין, כגון דחיה ובהמה - מותר לציירן; ואף על גב דשור ואריה ונשר - שמשין של מעלה הן, לא דמו: דהתם ארבעתן יחד לגוף אחד, והכא חד פרצוף ותו לא, חוץ מפרצוף אדם: דאפילו לחודיה אסור), וכדרכה הונא בריה דרב יהושע (דאמר לקמן בשמעתין: קרי ביה 'לא תעשון אותי' - כדמותי).
אי בעושה - אימא סיפא: 'כל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון' ואי בעושה - צורת דרקון מי אסיר? והכתיב (שמות כ"ט) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב [לא תעשו לכם] -

(עבודה זרה מג, א)
הני (שמשין שבמרום) - אין, צורת דרקון - לא (שבמרום אבל צורת דרקון - דאינה במרום - שרייה) !?
אלא פשיטא במוצא, וכדתנן: 'המוצא כלים ועליהם צורת חמה' !
רישא וסיפא במוצא, ומציעתא בעושה !!!
אמר אביי: אין, רישא וסיפא במוצא, ומציעתא בעושה.
רבא אמרף כולה במוצא, ומציעתא - רבי יהודה היא, דתניא: 'רבי יהודה מוסיף אף דמות מניקה (אשה מניקה בן) וסר אפיס (שטר ונעשה שר): מניקה - על שם חוה, שמניקה כל העולם כולו; סר אפיס - על שם יוסף, שסר ומפיס את כל העולם כולו (בשני רעבון; 'והפיס' כמו 'והפיס דעתו')'
(אלמא פרצוף אדם - לרבי יהודה אסור); והוא דנקיט גריוא וקא כייל (אסור על שם יוסף, אבל פרצוף אדם גרידא שרי בהנאה), והיא דנקטא בן וקא מניקה.

תנו רבנן: 'איזהו צורת דרקון? פירש רבי שמעון בן אלעזר: כל שיש לו ציצין בין פרקיו'. ('ציצין' תרגום של 'סנפיר'; לשון אחר: כמו שערות). מחוי רבי אסי בין פרקי צואר (חליותיו);
אמר רבי חמא ברבי חנינא: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (שאם אין לו ציצין - מותר).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בריבי (כלומר אדם גדול וכן קורין לו בכינוי) בדרך, ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון (ולא הגביהה עד שבטלה העובד כוכבים), ומצא עובד כוכבים קטן, ולא אמר לו כלום; מצא עובד כוכבים גדול ואמר לו: בטלה! ולא בטלה; סטרו (הכהו על הלחי) - ובטלה; שמע מינה תלת: שמע מינה עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבריו, ושמע מינה יודע בטיב של עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל, ושאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל, ושמע מינה עובד כוכבים מבטל בעל כרחו.

מגדף בה רבי חנינא: ולית ליה לרבי אלעזר הקפר בריבי הא דתניא 'המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הגייס ומן הנהר ומזוטו של ים' (לשון ים החוזר לאחוריו עשר וחמש עשרה פרסאות, ושוטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו, וכן עושה בכל יום) ומשלוליתו של נהר (כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט), והמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצוין שם - הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן (וכיון דאייאש עובד כוכבים - בטלה מדעתיה, דלא למפלחה, ותו לא צריך לבטולה) ?

אמר אביי: נהי דמינה מייאש - מאיסורא מי מייאש? (עדיין העובד כוכבים שאיבדה קורא לה 'עבודת כוכבים') מימר אמר: אי עובד כוכבים משכח לה - מפלח פלח לה, אי ישראל משכח לה - איידי דדמיה יקרין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה.

תנן התם [ראש השנה פ"ב מ"ח]: 'דמות צורות לבנות היה לו לרבן גמליאל בעלייתו בטבלא בכותל, שבהן מראה את ההדיוטות ואומר להן "כזה ראתם או כזה ראתם" (כדי לבדקן אם יהיו דבריהם מכוונים)'; ומי שרי? והכתיב

(שמות כ"ט) **לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב** [לא תעשו לכם] - לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני! ? (הכא לא גרסינן 'במרום').

אמר אביי: לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן (ממש, כגון שמשין של מטה: חצר, ואולם, והיכל, ומנורה, אבל שמשין של מעלה - שאי אפשר לעשות כמותן ממש, אלא ציור דוגמתן - מותר), **כדתניא: לא יעשה אדם בית תבנית היכל** (בארכו ורחבו ודומו ושיעור מדת פתחיו, אבל אם נשתנה במקצת מותר) **אכסדרה, תבנית אולם, חצר, תבנית עזרה, שולחן, תבנית שולחן מנורה, תבנית מנורה, אבל הוא עושה (מנורה) של חמש ושל שש ושל שמונה** (שאינן דומין לשל מקדש), **ושל שבעה לא יעשה** (שהיא כשל מקדש) **אפילו של שאר מיני מתכות** (שאף היא, אף על פי שאינה של זהב - כשרה במקדש, כדילפינן ב'הקומץ רבה' (מנחות דף כח): מכלל ופרט וכלל; אבל של עץ - שרי, דאינה כשרה במקדש, דהפרט מפורש: מתכת); **רבי יוסי בר יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה** (שאף היא כשרה במקדש), **כדרך שעשו בית חשמונאי** (ומלכות בית חשמונאי עשאוה במקדש של עץ לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו, וגברה יד בית חשמונאי ונצחו; דרבי יוסי בר יהודה דריש ליה בריבויי ומעוטי: [שמות כה, לא]: ועשית מנרת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו) **'ועשית מנורת' - ריבה; 'זהב טהור' - מיעט; 'מקשה תעשה המנורה' - חזר וריבה: ריבה כל מילי, ומיעט חרט**; אמרו לו: **משם ראייה? שפודין של ברזל היו, וחופין בבעץ; העשירו - עשאוה של כסף; חזרו והעשירו עשאוה של זהב.**

ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן - מי שרי? והתניא: (שמות כ"ט) **לא תעשון אתי** [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם] - לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני **במרום** [מכילתא פרשת החודש פרשה י', בשם רבי שימעאל, בשנוי לשון: לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים] (אלמא שמשין עליונים קאטר) ?
אמר אביי:

(עבודה זרה מג, ב)

לא אסרה תורה אלא בדמות ארבע פנים בהדי הדדי (פני שור, ואדם, ואריה, ונשר לחיה אחת, דוגמת חיות הקדש דכתיב אתי 'השוריות אצלי').

אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא 'כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם'?

אמר רב יהודה בריה דרב יהושע: מפרקיה דרבי יהושע שמייע לי: (שמות כ"ט) **לא תעשון אתי** [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם] - לא תעשון אותי, אבל שאר שמשין שרי.

ושאר שמשין מי שרי? והתניא: (שמות כ"ט) **'לא תעשון אתי** [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם] - לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום, כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת! ?

אמר אביי: לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון (כדכתיב 'אתי' אבל חמה ולבנה - במדור התחתון הם).

ושבמדור התחתון מי שרי? והתניא [דומה למכילתא יתרו מסכת דבחדש פרשה ה]: ' (שמות כג, לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ) 'אשר בשמים' - לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות 'ממעל' - לרבות מלאכי השרת! ?

כי תניא - לעובדם.

אי לעובדם - אפילו שילשול קטן נמי! ?

אין הכי נמי, ומסיפיה דקרא נפקא, דתניא: ' [ואשר בארץ] לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות 'מתחת' - לרבות שילשול קטן.

ועשייה גרידתא מי שרי? והתניא: ' (שמות כ"ט) **לא תעשון אתי** [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם] - לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום, כגון חמה, ולבנה, כוכבים, ומזלות

שאני רבן גמליאל, דאחרים (עובדי כוכבים) עשו לו.

והא רב יהודה דאחרים עשו לו (צורה בטבעת שהיה מניח), ואמר ליה שמואל לרב יהודה: "שיננא! סמי עיניה דדין (פחות צורתו)!"

התם בחותמו בולט, ומשום חשדא (שלא יאמרו "לה הוא עובד"), דתניא [תוספתא עבודה זרה פ"ו מ"א בשם רבי יהודה]: 'טבעת שחותמה (צורתה) בולט - אסור להניחה, ומותר לחתום בה (כשהוא חותם - שוקע החותם בשערה, ואינו נראה מבחוץ); חותמה שוקע - מותר

להניחה ואסור לחתום בה (דכשהוא חותם - הוי חותמה בולט; ולקמן פריך: הכי נמי, ניוחש לחשדא?) .

ומי חיישין לחשדא? והא בי כנישתא ד'שף ויתיב' (שם מקום) בנהרדעא (שהיה במדינת נהרדעא; ויש אומר יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה, ובנאוהו שם, והיינו 'דשף ויתיב' בנהרדעא: נישוף כאן ונתישב כאן, והיינו דכתיב 'כי רצו עבדך את אבניה וכו') [תהלים קב, טו], דאוקמי ביה אנדרטא (צלם), והווי עיילי ביה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בגויה ולא חיישי לחשדא! ? רביס שאני .

והא רבן גמליאל - דיחיד הוה (וניחוש לחשדא) ! ? כיון דנשיא הוא - שכיחי רביס גביה; ואיבעית אימא: דפרקים (של חוליות) הואי (ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים, וכל יומא לא חזו לה, וליכא חשדא) ; ואיבעית אימא: להתלמד שאני, דתניא (דברים יח, ט) (כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך) לא תלמד לעשות [כתועבת הגוים ההם] - אבל אתה למד להבין ולהורות .

רשב"ג אומר [שעל המכובדין - אסורין, שעל המבוזין - מותרין] : איזו הן 'מכובדין' ואיזו הן 'מבוזין' ? אמר רב: 'מכובדין' = למעלה מן המים (על אוגני הכלי) ; 'מבוזין' = למטה מן המים (בשולים ובדפנות) ; ושמואל אמר אלו ואלו מבוזין הן (שמשמשין בהן במאכל ובמשתה) , אלא אלו הן 'מכובדין' : שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות (אין מכובדין אלא העשוין לתכשיט) . תניא כוותיה דשמואל [תוספתא עבודה זרה פ"ו מ"א] : 'מכובדין' [כגוין] שעל השירין (צמידין) ועל הנזמים ועל הטבעות ; 'מבוזין' [כגוין] שעל היורות, ועל הקומקמסין (סירות קטנות של מתכת) , ועל מחמי חמים, ושעל הסדינין, ועל המטפחות .

משנה : רבי יוסי אומר: שוחק וזורח לרוח (שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה) , או מטיל לים ; אמרו לו : אף הוא (יזרנה לרוח - גם עתה יש הנאה ממנה) : נעשה זבל , שנאמר (דברים יג, יח) [ו]לא ידבק בידך מאומה מן החרם [למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך] .

גמרא : תניא : אמר להם רבי יוסי : והלא כבר נאמר (דברים ט, כא) ואת חטאתכם

(עבודה זרה מד, א) אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרוף אותו באש ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר (מ'ואכות אותו טחון' קא מוטיב, אבל מ'ואשרוף' - לאו תיובתא היא: דכל כמה דלא שחיק ליה - מחובר בהדדי, ואינו נעשה זבל) ! ? אמרו לו : משם ראייה? הרי הוא אומר (שמות לב, כ) [ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק] ויזר על פני המים וישק את בני ישראל (דליכא למיחש לזבל; והאי דלא השליכו לים שלם - לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות) - לא נתכוין אלא לבודקן כסוטות (שהמים בודקין אותם שחטאו, והורגים אותם, כדאמרינן התם (יומא טו): 'זיבב וקיסר - בסיף; גיפף ונישק - באסכרה; שמח בלבו - בהדרוקן') ! אמר להם רבי יוסי : והלא כבר נאמר (דברי הימים ב טו, טז) וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה (השפילה ממלכות) אשר עשתה לאשרה מפלצת (לקמן מפרש) [ויכרת אסא את מפלצתה] וידק וישרף בנחל קדרון (ולא חייש לזבל; מ'ידק' קא מוטיב) ! ? אמרו לו : משם ראייה? נחל קדרון אינו מגדל צמחין . ולא ? והתניא : 'אלו ואלו' (דמים החיצונים ודמים הפנימיים, ששיריהן נשפכין על יסוד מזבח החיצון, והן יורדין מן היסוד לצפה) מתערבין באמה (סילון של מים שהיה בעזרה) ויוצאין

לנחל קדרון, ונמכרין לגננין (לזבל גנותיהן) לזבל ומועלין בהן (לאו קרבן מעילה קאמר, דאין מעילה בדם קדשים, כדאמרינן בפרק 'הוציאו לו', אלא: אסור ליהנות מהן אלא בדמים) ' ! מקומות מקומות יש בו: יש מקום מגדל צמחין ויש מקום שאין מגדל צמחין.

מאי 'מפלצתה'?

אמר רב יהודה: דהוה מפליא ליצנותא (ליצנות מופלא), כדתני רב יוסף: כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום.

אמר להן רבי יוסי: והלא כבר נאמר (מלכים ב' יח, ד) [הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבת וכתת את האשרה] וכתת נחש נחשת אשר עשה משה [כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן] (אלמא עבודת כוכבים הוה, וכתב 'וכתת') !

אמרו לו: משם ראייה? הרי הוא אומר (במדבר כא, ח) ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף [ושם אתו על נס והיה כל הנשוק וראה אתו וחי]; 'לך' - משלך; ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו (אותן שהקטירו לו - לא היו יכולין לאסרו, שאין בהן כח להקצותו לעבודת כוכבים) ! והתם בדין הוא דכתותי לא הוה צריך (דמות ליהנות ממנו), אלא כיון דחזא דקא טעו ישראל בתריה - עמד וכיתתו (לפרסומי מילתא).

אמר להם: והלא כבר נאמר (שמואל ב' ה, כא) ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו! ומאי משמע דהאי 'וישאם דוד' - לישנא דזרוי (לשון זורה לרוח) הוא? כדמתרגם רב יוסף (ישעיהו מא, טז) תזרם ורוח תשאם [וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל בה] בקדוש ישראל תתהלל] ומתרגמינן ' (תזרם =) תזרינון (ורוח תשאם =) ורוח תטלטלינון ' (אלמא 'וישאם' לשון זירוי וטלטול).

אמרו לו: משם ראייה? הרי הוא אומר (דברי הימים א' יב, יב) 'ויעזבו שם את אלהיהם ויאמר דוד] וישרפו באש',

ומדלא כתיב (בחד קרא) 'וישרפם וישאם' - שמע מינה (לאו תרוייהו כדקאמרת: ששרפם ואחר כך זורה לרוח, אלא) וישאם ממש (נטלם עמו ונהנה מהם; ומתחלה אמר לעבדיו לשרפם, כדמפרש ואזיל; מ'וישרפו' לא מצי לאותבינהו לרבנן, דכל זמן שאין נדוקין על ידי כתישה - אינו נעשה זבל).

מכל מקום קשו קראי אהדדי ('וישרפו' משמע אסור בהנאה, 'וישאם' משמע נהנה מהם) !

כדרב הונא, דרב הונא רמי: כתיב (דברי הימים א' יב, יב) 'ויעזבו שם את אלהיהם] ויאמר דוד וישרפו באש' וכתב (שמואל ב' ה, כא) [ויעזבו שם את עצביהם] וישאם [דוד ואנשיו] ! - לא קשיא: כאן קודם שבא איתי הגיתי (וביטלה - אמר דוד לשרפם), כאן לאחר שבא איתי הגיתי, דכתיב (שמואל ב' יב, ל) ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב [ואבן יקרה ותהי על ראש דוד ושלל העיר הוציא הרבה מאד] (בבני עמון קאי, ועבודת כוכבים שלהם 'מלכם' שמה, על שם מלוכה, כדכתיב (מ"א יא, ז) 'ולמולך שקוץ בני עמון', והאי 'עטרת מלכם' - בעבודת כוכבים קאמר);

ומי שרי? איסורי הנאה נינהו? !

אמר רב נחמן: איתי הגיתי בא וביטלה (והדר 'וישאם דוד': איתי הגיתי - עובד כוכבים היה).

'משקלה ככר זהב' ! היכי מצי מנח לה (והלא כבד ששים מנה הוה, ומאד היא כבידה, וקרא כתיב 'ותהי על ראש דוד') ? !

אמר רב יהודה אמר רב: ראוייה לנוח על ראש דוד (האי 'ותהי על ראש דוד' - לאו דמנח לה, אלא הכי קאמר: חשובה וראויה לדוד: שעשוי למדת ראשו והולמתו, כדלקמן).

רבי יוסי ברבי חנינא אמר: אבן שואבת היתה בה (דרך אותה האבן להגביה המתכת ולתלותה באויר), דהות דרא לה (שהיתה נושאת לעטרה, ומגביהתה). רבי אלעזר אמר: אבן יקרה היתה בה, ששוה ככר זהב (והיינו משקלה ככר זהב שקולה היא ככר זהב) !

(תהלים קיט, נו) זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי - מאי קאמר?

הכי קאמר: בשכר שפקודיך נצרתי - זאת היתה לי לעדות (עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות).

מאי עדותה?

אמר רבי יהושע בן לוי: שהיה מניחה במקום תפילין (חריץ שבראשו למעלה מן הפדחת: מקום שמוחו של תינוק רופס) והולמתו (ויושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו).

והא בעי אנוחי תפילין?

אמר רב שמואל בר רב יצחק: מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין (שרחב החרץ מקום כרך שני רצועות, והיא היתה נוחה בחצי רחבו). (דברי הימים ב כג, יא) ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות [וימליכו אתו וימשחוהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך] (ביואש כתיב, בבן אמציה שהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה, וכשגדל - הוציאוהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מזרע המלוכה): 'נזר' זו כלילא, 'עדות' ? - אמר רב יהודה אמר רב: עדות הוא לבית דוד: שכל הראוי למלכות הולמתו, וכל שאינו ראוי למלכות אין הולמתו. (מלכים א א, ה) ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך [ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו]; אמר רב יהודה אמר רב: שמתנשא להולמו ולא הולמתו (שבקיט להולמו ואף על גב דאמר רב יהודה לעיל 'דאוייה היתה לנוח' אבל אנוחי לא מנח לה - מיהו חדא שעתא בדקי ליה בגויה אם הגון הוא למלכות). (שם) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו' - מאי רבותיהו (דהנך חמשים איש, דכתיב 'ויעש לו' - דמשמע שהיו משונים)? תנא: 'כולם נטולי טחול (הטחול מכביד) וחקוקי כפות הרגלים היו (נטל) הבשר מן העצם, ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים)'. (נשל)

(עבודה זרה מד, ב)

משנה:

שאל פרוקלוס (מין עובד כוכבים היה) בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי (שם עבודת כוכבים והמרחץ עומד בחצרה); אמר לו: כתוב בתורתכם (דברים יג, ח) [ולא ידבק בידך מאומה מן החרם] [למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך] - מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי? אמר לו: אין משיבין במרחץ (אין משיבין דברי תורה במרחץ לפי שאדם עומד ערום); וכשיצא אמר לו:

1. אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי (שהמרחץ קודם לה, והמרחץ נעשה לכל הבא למרחץ, ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים);
2. (ועוד תשובה אחרת) אין אומרים "נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי" (דמרחץ - לאו דבר נוי הוא) אלא אומר "נעשה אפרודיטי נוי למרחץ" (נמצא שהיא משמשתו, והיא טפלה והוא עיקר)!
3. דבר אחר: אם נותנים לך ממון הרבה - אי אתה נכנס לעובדת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה; זו עומדת על פי הביב (ביב = חריץ העשוי בקרקע להוציא שופכין לדשות הרבים), וכל העם משתיינין לפניה;
4. לא נאמר (בתורה לאיסור) אלא 'אלהיהם' (דכתיב 'אבד תאבדון ... [את אלהיהם]') [דברים יב, ב]: את שנוהג בו משום אלוה אסור, את שאינו נוהג בו משום אלוה - מותר.

גמרא:

והיכי עביד הכי (דאחד ליה במרחץ וזה לא אין משיבין במרחץ)? והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא? וכי תימא בלשון חול אמר ליה - והאמר אביי: דברים של חול מותר לאומרן בלשון קדש, דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול (בבית המרחץ, שאף על פי שאינה בלשון הקדש - לא נפקי מקדושתיהו)? תנא 'כשיצא אמר לו: אין משיבין במרחץ' אמר רבי חמא בר יוסף: אמר רבי אושעיא ברבי: תשובה גנובה השיבו (כלומר: דחהו בקש) רבן גמליאל לאותו הגמון; ואני אומר (רבי חמא קאמר לה, ופליגא אדריב הושעיא רביה): אינה גנובה: מה גנובתיה? דקאמר לו 'זו עומדת על פי הביב וכל אדם משתיין בפניה', וכי משתיין בפניה מאי הוי, והאמר רבא: פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום ואינו בטל! ואני אומר: אינה גנובה: זו עבודתה בכך וזו אין עבודתה בכך. אמר אביי: גנובתה מהכא: דקאמר ליה 'אני לא באתי בגבולה והיא באה בגבולי'; וכי בא בגבולה מאי הוי (כלומר: ואפילו קדמה עבודת כוכבים למרחץ - מאי איכפת לו), והתנן [עבודה זרה פ"ד מ"ג]: 'עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה נהנין מהן שלא בטובה' (שלא יחזיק טובה לכומרים; ובהנאה לא מיתסר, כדאמרין לקמן:

'אין הקדש לעבודת כוכבים עד שיקריב לפניו* - בתקרובת), ואין נהנין מהן בטובה' ? !
ואני אומר: אינה גנובה: שלא בטובה רבן גמליאל - כבטובת אחרים
דמי (שהיה חשוב, וטובה היא להם כשהוא נהנה מהן; הלכך אי לאו מרחץ קודם - הוה אסור כל הני) .
[*#*# זו היא שיטת רבי ישמעאל בברייתא בדף נא, ב, ורבי עקיבא חולק!]
רב שימי בר חייא אמר (מילתא דרבי חמא בר יוסף קא מפרשי): גנובתה מהכא:
דקאמר לו 'זו עומדת על הכיב וכל אדם משתינין בפניה'; וכי
משתינין בפניה מאי הוי, והתנן [עבודה זרה פ"ד מ"ה]: 'רק בפניה, השתיין
בפניה, גיררה וזרק בה את הצואה - הרי זו אינה בטילה' (גירסת רש"י:
גיררה בטיט ובצואה לא בטלה; לקמן (דף נג.) נפקא לן מ'והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו' [ישעיהו ח, כא]) ' ? !
ואני אומר: אינה גנובה: התם - לפי שעתא הוא רתח עלה והדר
מפייס לה, הכא - כל שעתא ושעתא בזלזולה קיימא.
רבה בר עולא אמר: גנובתה מהכא: דקאמר ליה 'אין אומרי'ן "נעשה
מרחץ נוי לאפרודיטי" אלא "נעשה אפרודיטי נוי למרחץ"; וכי אמר
"נעשה מרחץ לאפרודיטי נוי" - מאי הוי, והתניא: האומר "בית זה
לעבודת כוכבים", "כוס זה לעבודת כוכבים" - לא אמר כלום, שאין
הקדש לעבודת כוכבים (באמירה, עד שיקריבנה לפניו בתקרובת) ' ? ! ואני אומר אינה
גנובה: נהי דאיתסורי לא מיתסרא, נוי מיהא איכא (אי הוה רחיצה נוי לעבודת
כוכבים - אסור לייפות עבודת כוכבים, אף על גב דאיתסורי לא מיתסר מרחץ בהנאה) .

(עבודה זרה מה, א)

משנה:

הנכרים העובדים את ההרים ואת הגבעות, הן (ההרים עצמן) מותרין (לחצוב
אבנים מהן, ולזרעה; דמחובר לא מתסר, כדנפקא לן (לקמן) מ'אלהיהם על ההרים' [דברים יב, ג] ולא ההרים אלהיהם,
כדדריש רבי יוסי הגלילי (ואף על גב דאניהו - לאו 'עבודת כוכבים' מקרו, ולא מתסרי, גזירת הכתוב היא (שהרים
וגבעות שהן קרקע עולם - אין בהן כח לאסרן, אבל עבודת כוכבים מיהא הוי)), ומה שעליהן (כגון אם
ציפום זהב וכסף) אסורין, שנאמר (דברים ז, כה) [פסילי אלהיהם תשרפון באש] לא תחמוד כסף וזהב
עליהם [ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא] (דתלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים שנאמר
'לא תחמוד [כסף וזהב] עליהם' [דברים ז, כה] על כל שהן נעבדו משמע, ועל כרחנו אנו צריכין לפרש דלאו עבודת
כוכבים מיקרו, דאמרינן ב'השוחט' (חולין דף מ.) 'הא דאמר להו והא דאמר לגדא דהר': שהשוחט לשם הר לא מיקרי
'זבחי מתים'; והא דתניא לקמן 'ועובדיהם בסייף' משום האי טעמא הוא דאף על גב דלאו עבודת כוכבים נינהו,
לענין איתסורי, עובדיהם מיהא לשם עבודת כוכבים עבדי להו, ולעבודת כוכבים מיכווני - חייב, דהוא דומיא
דמחובר (בפרק בתרא (דף נד,)) ;

רבי יוסי הגלילי אומר: (הרי המקרא מלמדנו שהמחובר אינו נאסר שנאמר) (דברים יב, ג) [אבד
תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם] (ומה תאבדו? -) את אלהיהם על ההרים
[הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן] - (משמע צלמים ופסיליהם שעל ההרים קרויים 'אלהיהם' ולא ההרים)
ולא ההרים (קרויים) אלהיהם; 'אלהיהם ... על הגבעות' ולא הגבעות אלהיהם;
(ומאחר שהוא כן) ומפני מה אשירה אסורה (ולא דרשינן נמי 'תחת כל עץ רענן' אלהיהם, ולא 'עץ
רענן אלהיהם'?) והלא אילן מחובר הוא, ולמה אסרו הכתוב, דכתיב 'ואשריהם תגדעון' [דברים יז, ז]) ? - מפני
שיש בה תפיסת ידי אדם (שאדם נטעו), וכל שיש בה תפיסת ידי אדם -
אסור.

אמר רבי עקיבא: אני אובין (אפרש) ואדון לפניך (שאין לנו לדרוש מיעוטא מתחת
עץ רענן, שלא נאמר אלא למסור להם סימני מקום שרגילין אמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים, כדי שיחפשו
ישראל שם ויבערום): כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן
- דע שיש שם עבודת כוכבים (ומיעוטא דהרים וגבעות - מיהא מינה ממעטינן ממשמעותיה
דקרא: שלא צוה לאבד את ההרים, אבל כל עץ רענן צוה לנו לאבד, במקום אחר 'ואשריהם תשרפון באש' [דברים
ז, כה], והכא לא נקיט ליה אלא משום סימנא) .

גמרא:

ורבי יוסי הגלילי - היינו תנא קמא (בין למר בין למר הרים וגבעות שרו)?
אמר רמי בר חמא אמר ריש לקיש: צפוי הר כהר איכא בינייהו: תנא
קמא סבר צפוי הר אינו כהר, ומיתסר (דכתיב 'לא תחמוד [כסף] עליהם' [דברים ז, כה]): כל
שעליהם), ורבי יוסי הגלילי סבר צפוי הר הרי הוא כהר (ציפוי הר בטל לגבי
הר; וכיון דהר - לאו עבודת כוכבים, ציפוי נמי לא מיתסר, ו'עליהם' - א'פסילי אלפיהם' תלושין קאי) .
רב ששת אמר: דכולי עלמא צפוי הר אינו כהר (ואסור, ורבי יוסי - לטפויי אתנא
קמא קאתי למיתסר) ,

(עבודה זרה מה, ב)

והכא באילן שנטעו (שלא לשם אשרה) ולבסוף עבדו קמפלגי: תנא קמא סבר: אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר, ורבי יוסי הגלילי סבר: אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור (דשמעיה לתנא קמא, דאמר הרים וגבעות שרו - הוא הדין כל כיוצא בהן שמחוברין ולא היתה תחילתו לעבודת כוכבים, ואיזו היא אשירה אסורה? - שנטעו מתחילה לכך, דתפיסת ידי אדם אינו כלום אלא אם כן היא לשם עבודת כוכבים, אבל נטעו גרעין שלא לשם אשירה - אין זו תפיסת ידי אדם) הואיל וההיא שעתא - לאו דעתיה לעבודת כוכבים היה; וממעטי ליה מ'תחת כל עץ רענן' (דברייטבג) - ולא עץ עצמו; ואתא רבי יוסי הגלילי למימר: אילן שנטעו גרעין - אפילו שלא לשם אשירה, ולבסוף עבדו - אסור, דלא דמי להר: שהרי יש בה תפיסת ידי אדם בנטיעה, הילכך תוספתו אסור; אבל עיקרו - קודם שהשתחוה לו - מודה דשרי, כדלקמן (דף מח. ט); ממאי (שמעינן דרבי יוסי אסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו)? - מדקתני סיפא: 'מפני מה אשירה אסורה? מפני שיש בה תפיסת ידי אדם, וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור'; (הא דמיהדר ותני) 'וכל שיש בו תפיסת אדם' לאתויי מאי? לאו לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו? ואף רבי יוסי ברבי יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, דתניא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מתוך שנאמר (דברים יב, ב) [אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את] אלהיהם על ההרים [הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן] ולא 'ההרים אלהיהם', 'אלהיהם ... על הגבעות' ולא גבעות אלהיהם - שומע אני 'תחת כל עץ רענן' אלהיהם, ולא רענן אלהיהם! תלמוד לומר: (דברים יב, ג) [ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם] ואשריהם תשרפון באש [ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא] (ולקמן דף מח. ט) מפרש ממאי דבנטעו ולבסוף עבדו קאי. (רבי יוסי ברבי יהודה סבר: אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, מדקאמר דלא דרשין 'ולא עץ רענן אלהיהם'; דאי קסבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי - לדרוש 'תחת כל עץ רענן' ולמישרייה, והכי איבעי ליה למיתני: 'מתוך שנאמר 'ולא עץ רענן אלהיהם' שומע אני כל האשרות מותרות? - תלמוד לומר: ואשריהם תשרפון וגו'). אלא 'תחת כל עץ רענן' למה לי?

ההוא - לכדרבי עקיבא הוא דאתא (דכיון דלא מצינן למידרשיה, דהא כתיב 'ואשריהם תשרפון' - מוקמינן ליה לסימנא, אבל קמאי - למיעוטא דרשין), דאמר רבי עקיבא: אני אוכין ואדון לפניך: כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן - דע שיש שם עבודת כוכבים.

ורבנן - האי 'ואשריהם תשרפון באש' מאי עבדי ליה? מיבעי ליה לאילן שנטעו מתחילה לכך; ורבי יוסי ברבי יהודה נמי מיבעי ליה להכי? הכי נמי.

אלא אילן שנטעו ולבסוף עבדו מנא ליה? נפקא ליה מ'ואשריהם תגדעון' [דברים יז, ט]: כי אם כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש]; אי זהו עץ שגידועו אסור ועיקרו מותר? הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו (גידועו = מה שהחליף אחרי כן; דקאמר 'תגדעון' - מכלל דעיקרו עוזב בקרקע ויהנה ממנה).

והא 'ואשריהם תשרפון באש' קא נסיב לה (רבי יוסי ברבי יהודה) תלמודא (למלתיה ולמיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו)?

'אילו לא נאמר' קאמר (בלשון 'אילו לא נאמר' קא נסיב לה למלתיה, למיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו, והכי קאמר): אילו לא נאמר 'תשרפון באש' (לאילן שנטעו מתחלה) הייתי אומר 'ואשריהם תגדעון' - באילן שנטעו מתחילה לכך (למיסריה הוא דאתי, אבל אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי); השתא דכתיב 'ואשריהם תשרפון באש' (תלמוד לומר 'ואשריהם תשרפון באש' לאילן שנטעו מתחלה לכך) - אייתר ליה 'ואשריהם תגדעון' לאילן שנטעו ולבסוף עבדו.

ורבנן (דאמרי כל האילן מותר) - האי 'ואשריהם תגדעון' (שעיקרו מונח בארץ) מאי עבדי ליה (אי באילן שנטעו מתחלה לכך - כולה אסור)?

לכדרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: גידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל, כיבוש ארץ ישראל קודם לביעור עבודת כוכבים (גידוע זה - לא להתיר עיקרו, אלא שיגדעו מיד בכניסתם, ולאחר כיבוש יחפשו אחריהם לשרשם ולבערם), דתני רב יוסף: (דברים יב, ג) [ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם [מן המקום ההוא] 'ונתצתם את מזבחותם' - והנח, 'ושברתם את מצבותם' - והנח];

'והנח' ('והנח' - מדלא כתב 'ישרוף') סלקא דעתא? שריפה בעי (דהא אתי לידי

תקלה? ועוד כתיב אחרינא: 'פסילי אלהיהם תשרפון') ! ?

אמר רב הונא: רדוף ואחר כך שרוף (הנח עד שתדדוף ותכלה את העובדי כוכבים, ואחר כך שרוף).

ורבי יוסי ברבי יהודה - האי סברא מנא ליה (מדבר יוסף לא נפקא, דהוא גופיה א'תגדעון' וא'תשרפון' קא סמך, דאי מ'ונתצתם' - הוה אמינא הנח דוקא: דגזירת הכתוב היא שאין צריך לבער, מדלא כתב בהו שריפה; אבל באשרה - כיון דחזינן בה שני ביטולין - אמרינן נמי התם ד'ונתצתם' קודם לכיבוש כתיב, ולאחר כיבוש בעי שריפה) ?

נפקא ליה מ'אבד תאבדון' [דברים יב,ב: אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן]: 'אבד' - ואחר כך 'תאבדון' (אלמא יש שהות הפסק בינתיים).

ורבנן ?

הא מיבעי ליה לעוקר עבודת כוכבים: שצריך לשרש אחריה.

ורבי יוסי ברבי יהודה, לשרש אחריה מנא ליה ?

נפקא ליה מ'ואבדתם את שמם מן המקום ההוא' (סוף דברים יב,ג)

ורבנן ?

ההוא - לכנות לה שם, דתניא: רבי אליעזר אומר: מניין לעוקר

עבודת כוכבים שצריך לשרש אחריה? תלמוד לומר: (דברים יב,ג) [ונתצתם את

מזבחם ושברתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון] ואבדתם את שמם [מן המקום ההוא]

(עבודה זרה מו, א)

אמר לו רבי עקיבא: והלא כבר נאמר אבד תאבדון [את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים

אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן] (דברים יב,ב), אם כן מה

תלמוד לומר 'ואבדתם את שמם מן המקום ההוא' ? - לכנות לה שם; יכול

לשבח ?

לשבח סלקא דעתא? אלא יכול לא לשבח ולא לגנאי ? - תלמוד לומר:

(דברים יב,ב) [ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהן] שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא; הא

כיצד? היו קורין אותה 'בית גליא' (לשון גובה גלי) - קורין אותה 'בית

כריא' (לשון חפירה ושפלות); {פני מלך פני כלב} 'עין כל' - 'עין קוץ

.'

תני תנא קמיה דרב ששת: העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות -
הן מותרין ועובדיהן בסייף (דבני נח נצטוו על עבודת כוכבים בסנהדרין (דף נז,); ואמרינן התם:

כל מיתה האמורה לבני נח - אינה אלא סייף); ואת הזרעים ואת הירקות - הן אסורין

ועובדיהן בסייף.

אמר ליה: דאמר לך מני ? - רבי יוסי בר יהודה היא, דאמר 'אילן

שנטעו ולבסוף עבדו אסור'.

ולוקמה בזרעים שזרען מתחלה לכך, ורבנן (דאסורין ואפילו לרבנן) ?

לא סלקא דעתא, דקתני דומיא דהר: מה הר שלא נטעו מתחלה לכך -

אף האי נמי שלא נטעו מתחלה לכך.

איתמר: אבני הר שנדלדלו (נעקרו מאליהן, והשתחוה עכו"ם להם): בני רבי חייא

ורבי יוחנן: חד אמר אסורות וחד אמר מותרות.

מאי טעמא דמאן דאמר מותרות? - כהר: מה הר שאין בו תפיסת ידי

אדם ומותר - אף הני שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותרין.

מה להר שכן מחובר ?

בהמה תוכית (שאינה מחובר, ואינה נאסרת בהשתחויה: דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה, דכתיב 'מן הבקר'

[ויקרא א,ב] ולא כל הבקר: להוציא הנעבד [בפרק 'שור שנגח' (בבא קמא דף מ:)] - מכלל דלהדיט שרי: דאי להדיט אסור -

למה לי קרא לגבוה? הא מ'משקה ישראל' [יחזקאל מה,טו] כתיב: מן המותר לישראל! ?).

תוספות ד"ה בהמה תוכית. פירוש: דאפילו בהמה עצמה אינה נאסרת להדיט אם לא עשה בה מעשה;

והא דאמרינן לקמן בפרק 'רבי ישמעאל' (דף נד.) 'המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה' - הוא הדין לשל

עצמו, והא דקאמר 'חבירו' - לגלויי דאף בשל חבירו אסרה בעשיית מעשה; אי נמי קא משמע לן דאף

לגבוה לא אסרה כיון שאינה שלו.

מה לבהמה שכן בעלת חיים ?

הר יוכיח, וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותר - אף כל שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותר.

מה להצד השווה שבהן שכן לא נשתנו מבריות?

אלא אתיא מבהמה בעלת מום (דאינה נאסרת נמי אם השתחוה לה) ומהר (דכי פרכת'מה לבהמה שכן בעלת חיים' הלכך חשיבא ולא מיתסרא - הר יוכיח; מה להר שכן מחובר? - בהמה תוכיח, וחזר הדין כו', הצד השווה שבהן שאין תפיסת יד אדם; וזהו טעם עצמו להתיר שאין יכולין לתלות טעם היתרן בטעם אחר: דאי אמרת היתרן משום מחובר - הרי בהמה; ואי משום חיים - הרי הר! על כרחך טעם היתרן משום דאין בהן תפיסת יד אדם: שבדבר זה הושוו שניהן - אף אני אביא כל השווין להן בדבר זה שיהו מותרין; והשתא ליכא למיפרך 'שכן לא נשתנו מבריות' דהא בהמה נשתנית במום!); ואי נמי מבהמה תמה ומאילן יבש (ונשתנה מבריות, ואפילו הכי לא מיתסר לרבנן, דפליגי עליה דרבי יוסי ברבי יהודה, הצד השווה שבהן שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודת כוכבים, דתפיסה דנטיעה דמעיקרא - לא הויא תפיסה לרבנן, דלאו אילן הוא ההוא שעתא: שנטעו גרעין; ורבי יוסי ברבי יהודה, דחשיב ליה תפיסה ואסר ליה - משכחת לה באילן שעלה מאליו: דאפילו לרבי יוסי לא מיתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו).

ומאן דאסר - להכי כתיב (בעבודת כוכבים) (דברים ז, כו) [ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמה] שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו [כי חרם הוא]: (לאתויי הנך) דאף על גב דאתיא מדינא (להצד השווה) להיתרא (כדאמרן) - לא תתיא (לא תייתניהו להיתרא; ומשמעותא דקרא נפקא, דמשמע: כל דרשות שאתה דורש בעבודת כוכבים - לא תדרשם אלא לשקץ ולאסור, ואין לך להתיר בו אלא מה שהתיר לך הכתוב בפירוש).

תסתיים דבני רבי חייא (יהודה וחזקיה שמן) דשרו, דבעי חזקיה: 'זקף ביצה להשתחוות לה מהו?'

- קא סלקא דעתך להשתחוות לה והשתחוה לה, וקא מיבעיא ליה: האי זקיפתה אי הוי מעשה (דאכתי איכא תפיסת יד אדם) אי לא הוי מעשה, אבל לא זקף - לא מיתסרא (אלמא בני רבי חייא - תפיסת יד בעו); שמע מינה בני רבי חייא דשרו!

לא! לעולם אימא לך: בני רבי חייא דאסרי, דהשתחוה לה אף על גב דלא זקפה - אסורה (הוא דאמרי דלא בעינן תפיסת יד בדבר תלוש, ולא בבעלי חיים, בין בעובד כוכבים בין בישראל, ונאסרת מיד בהשתחוואה); והכא במאי עסקינן? - כגון שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה; - ולמאן (אליבא דמאן קבעי חזקיה למילתיה)? אי למאן דאמר 'עבודת כוכבים של ישראל' (שהקים ישראל לעבדה) אסורה מיד? (פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא נבפרק 'דבי ישמעאל' (לקמן נא:)) אסורה (כיון דאיהו - לא תפיסת ידי אדם בעי, וזה - לשם עבודת כוכבים העמידה, בין הוי מעשה בין לא הוי מעשה - הרי קראה 'עבודת כוכבים', ולמאן דאמר 'עבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד' - הא נמי אסורה מיד)! אי למאן דאמר 'עד שתיעבד' - הא לא פלחה (ופשיטא דשריא)?

לא, צריכא (לעולם אליבא דמאן דאמר 'עד שתיעבד' קבעי ליה, ו) כגון שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה, ובא עובד כוכבים והשתחוה לה (ולא אמרינן הא לאו דעובד כוכבים הוא, ואין יכול לאסור בהשתחוואה דבר שאינו שלו, וכדבר יהודה אמר שמואל כו'; והאי מעשה דבעינן - משום גילוי דעתא: דאי לאו דגלי ישראל דעתיה - לא הוה מיתסרא בהשתחוואה דעובד כוכבים) - כי הא: דאמר רב יהודה אמר שמואל: ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה - אסורה (אפילו למאן דאמר: עד שתיעבד, ולא אמרינן 'הא לאו דעובד כוכבים הוא ואין יכול לאסור בהשתחוואה דבר שאינו שלו', דכיון דאוקמה ישראל - גלי אדעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים, וכי פלח לה עובד כוכבים - שליחותיה קא עביד; לבינה בידו אדם נעשית, ונאסרת לדעת הכל; והך זקיפה דנקט - משום גילוי דעתא הוה, דאי לא זקפתו ישראל לשם עבודת כוכבים - לא מיתסרא: דכיון דשל ישראל הוא - אינה נאסרת בהשתחוואתו של עובד כוכבים, שהרי אינה שלו! והאי טעמא מפרשינן במלתיא דשמואל לקמן בפרק רבי ישמעאל (דף נג:)), וקא מיבעיא ליה (והכי נמי לענין גלוי דעתא קבעי לה חזקיה, ולא משום מעשה: דבדבר תלוש ולא בבעלי חיים - לא בעינא מעשה בגופו, ונאסר מיד בהשתחוואה לבני רבי חייא; וקמיבעיא ליה לחזקיה דוקא לבינה): לבינה - הוא דמינכרא זקיפתה (שרחבה יותר על עביה, וכשהיא זקופה נראית גבוה, ואיכא גלוי דעתא), אבל ביצה לא? או דלמא לא שנא? תיקו.

בעי רמי בר חמא: המשתחוה להר אבניו מהו למזבח (נעבד דבעלי חיים אסור לגבוה ואף על גב דשרי להדיוט, וקמיבעיא ליה: מי חייל שם 'נעבד' על המחובר לאסרו לגבוה או לא)?

(עבודה זרה מו, ב)

יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד במחובר אצל גבוה? אם תימצי לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה, (אכתי מיבעיא ליה הכי): מכשירי קרבן כקרבן דמו (: דמכשירי קרבן מי אמרין כקרבן דמי, ונעבד אסור בהן) או לא? אמר רבא: קל וחומר: ומה אתנן, שמותר בתלוש להדיוט אסור במחובר לגבוה (ואפילו למכשירי קרבן) דכתיב (דברים כג, יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב [בית ה' אלקיך לכל נדר כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם] ('בית ה' דמשמע אפילו לבנין הבית, וכתיב 'אתנן' סתמא:) לא שנא תלוש ולא שנא במחובר - נעבד, שאסור בתלוש להדיוט, אינו דין שאסור במחובר לגבוה!

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא: או חילוף (כיון דלא משכחת קרא בהדיא דאסור אתנן במחובר לגבוה אלא משום דקרא סתמא כתיב אסור ליה במחובר, והדר ילפת נעבד מיניה לאיסורא, אימא איפכא, דהא קרא סתמא שרי נעבד במחובר): ומה נעבד שאסור בתלוש אצל הדיוט מותר במחובר לגבוה, שנאמר (דברים יב, ב) [אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם (ומה תאבדו? -) את] אלהיהם על ההרים [הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן] - ולא ההרים אלהיהם, לא שנא להדיוט ולא שנא לגבוה (אימא אפילו לגבוה שריא, והדר נילף אתנן מיניה למשרייה במחובר): - אתנן, שמותר בתלוש להדיוט, אינו דין שמותר במחובר לגבוה! ואי משום 'בית ה' אלהיך' (ובעית למימר דבית הוי מחובר, וקאסר, ודרשת ליה הכי: לא תביא אתנן על בית): שאם נתן לה בית באתננה - אסור להקדישו לצורך בנין הבית) - (ההוא) מיבעי ליה לכדתניא: ('דברים כג, יט) [לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב] בית ה' אלהיך [לכל נדר כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם] - פרט לפרה, שאינה באה לבית (פרה אדומה שאינה באה לבית: ששחיטתה בהר הזיתים, דכתיב 'והוציא אותה אל מחוץ למחנה' [במדבר יט, ג]) - דברי רבי אליעזר; וחכמים אומרים: לרבות את הריקועים (רקועים = טסי זהב שעושין ציפוי לכותל היכל לבית קדשי הקדשים, כדאמרין בשקלים בפרק 'התרומה: דכיון דנוי הוא - מיתסר) .

אמר ליה: אנא קאמינא לחומרא ואת אמרת לקולא? קולא וחומרא - לחומרא פרכינן (פרכינן = דיינינן; וכל דין קל וחומר קרי ליה 'פירכא' משום דבלשון תימא אתי) .

אמר ליה רב פפא לרבא: וכל היכא דאיכא קולא וחומרא, לקולא לא פרכינן? והא הזאה דפסח (טמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת בערב הפסח), דפליגי רבי אליעזר ורבי עקיבא: דרבי אליעזר סבר לחומרא, וקא מחייב ליה לגברא (דן קל וחומר לחומרא, דקתני [משנה פסחים פ"ט מ"ב, בשני לשון, ובתלמוד בבלי פסחים דף ס"א, ובברייתא בדף ס"א]: אמר רבי אליעזר: ועליה אני דן: ומה שחיטה, שהיא משום מלאכה - דוחה את השבת, זו שמשום שבות אינו דין שתדחה, ויזה עליו ויתחייב בפסח!), ורבי עקיבא לקולא, ופטר (מפסח) וקא פריך רבי עקיבא לקולא, דתנן [פסחים פ"ט מ"ב]: 'השיב רבי עקיבא (משום אתקפתיה דרישא דמילתא נקט 'השיב'), ואייתי לה הכא, ומיהו אתקפתיה דרב פפא מ'או חילוף' דרבי עקיבא קאתי, ולסיוע לרב הונא ב'או חילוף' ידיה): או חילוף: ומה הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה השבת, שחיטה שהיא דאורייתא (דמשום מלאכה היא) (אינו דין שלא תדחה) לא כל שכן (אינו דין שלא תדחה)! ' (אלמא קל וחומר לקולא פריך) ?

התם - רבי אליעזר גמריה (ההוא 'או חילוף' דרבי עקיבא - לא סלקא אדעתא דרבי עקיבא למדייניה ולמימר לא תדחיה שחיטה את השבת, אלא משום דרבי עקיבא היה מקובל ובא מרבי אליעזר עצמו, שהיה רבו, שהזאה אינה דוחה שבת) ואייקרי ליה תלמודא (דרבי אליעזר נשתכח הימנו הלכה, ובעי למידן מקל וחומר הזאה משחיטה, דדחייא), ואתא רבי עקיבא לאדכוריה (ואתי רבי עקיבא לאדכוריה גמריה, ואמרה למילתא בלשון 'או חילוף' ודאין קל וחומר שחיטה מהזאה דלא תדחה, אף על פי שאי אפשר: דהא ודאי שחיטה דחייא, דכתיב 'במועדו' [במדבר כח, ב] - ואפילו בשבת! אלא כי היכי דנתיב לרבי אליעזר לליביה למימר 'כיון דקא יליף האי שחיטה מהזאה דלא תדחה - ודאי פשיטא ליה בהזאה דלא דחייא'; ומיהו לא איסתייעא מילתיה, ולא אידכר, אלא הכי אהדר ליה: 'עקיבא: עקרת מה שכתוב בתורה: 'בין הערבים' 'במועדו' - ואפילו בשבת! אמר לו רבי עקיבא: הבא לי מועד לאלו - להזאה ולהבאתו מחוץ לתחום - כמועד לשחיטה; ונימא ליה מימר: כך מקובלני ממך: הזאה אינה דוחה' - לאו אורח ארעא דכסיפא ליה מילתא לומר ששכח תלמודו), והיינו דאמר ליה: "רבי! אל תכפירני בשעת הדין: כך מקובל אני ממך: הזאה שבות ואינה דוחה את השבת" (כשאמר לו רבי עקיבא 'הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה' - כעס רבי אליעזר, ואמר לו: עקיבא! בשחיטה השבתני? בשחיטה תהא מיתתך! ואמר לו רבי עקיבא: אל תכפירני בשעת דין זה שאנו חלוקין ודין זה כנגד זה: אל תכחד דבריך ראשונים וחכור מה שלמדתי: הזאה שבות כו' - אלמא מיניה גמר ליה) !

בעי רמי בר חמא: המשתחוה לקמת חטים - מהו למנחות (להדיוט מישראל שרי, דאין מחובר נאסר להדיוט, וכי קמיבעיא ליה לגבוה: אם תמצי לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה, הכא מאי) ?

יש שינוי בנעבד (כיון דהדר טחין להו יש שינוי בנעבד, דלא מיתסר לגבוה אלא בעיניה, אבל היכא דאישתני שפיר דמי) ? **או אין שינוי בנעבד** (ואסיר: דלא מהני ליה שינוי) ?
(אית דגרס 'המשתחוה לחטין - קמחן מהו למנחות? ואי אפשר לומר כן: דכיון דתלוש נינהו - נאסרו בהנאה להדיט אפילו למאן דבעי תפיסת ידי אדם בתלוש, דהא איכא תפיסה טובא: קצירה ועימור ודישה, וכל שכן לגבוה דאסור, וכיון דנעשה עבודת כוכבים - תו מאי מהני להו שינוי? לא מיבעיא עבודת כוכבים, דכתיב 'והיית חרם כמוהו' (דברים ז, כו): כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו; אלא אפילו כל איסורי הנאה כן, וכל הנעשה מהן נאסר, דהא הנאה היא.)

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן: תא שמע: [תמורה פ"ד מ"ג] **'כל האסורין** (כגון מוקצה ונעבד) **לגבי מזבח - ולדותיהן מותרים** ותני עלה **'רבי אליעזר אוסר'** (וקטלא דעתא השתא דבהמה מעוברת שרבעה או השתחוה לה עסקינן, וביש שינוי בנעבד קמיפלגי: דתנא קמא סבר יש שינוי בנעבד, הלכך ולדותיהן מותרין: דמעיקרא עובר והשתא בהמה; ורבי אליעזר סבר אין שינוי בנעבד, אלמא פלוגתא היא) !
ולאו אתמר עלה **'אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא** (גירסת רש"י: **אמר רבא אמר רב נחמן**): **מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו** (וכדמפרש בתמורה בפרק 'כל האסורין' דתנא קמא סבר 'זה חזק גורם מותר' ורבי אליעזר סבר 'זה חזק גורם אסור'),

(עבודה זרה מז, א)
אבל עיברו ולבסוף נרבעו - דברי הכל אסורין (דהיא וולדה נרבעו! וגבי נעבד נמי: היא וולדה נעבדו, ואסורים, ואף על גב דחזר ונשתנה - אין שינוי בנעבד להוציאו מאיסורו) ? **והני נמי: כעיברו ולבסוף נרבעו דמי.**
איכא דאמרי (רב זוטרא גופיה לאיסורא הוה פשט, והכי קאמר ואתמר עלה אמר רבא אמר רב נחמן): **מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו, אבל עיברו ולבסוף נרבעו - דברי הכל אסור; והני נמי כי עיברו ולבסוף נרבעו דמי** (ואסירי לדברי הכל: דאין שינוי בנעבד).
(ומהדר ליה תלמודא): **הכי? השתא: התם** (לא אישתני) **מעיקרא בהמה והשתא בהמה** (דמעיקרא במעי אמו היה קרוי 'בהמה' והשתא קרוי 'בהמה'): **דשא הוא דאחיזא באנפה** (דלתי הרוחם היו סגורין בפניו); **הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא.**

בעי ריש לקיש: המשתחוה לדקל - לולבו מהו למצוה (אם תימצא לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה - הכא לענין מצות לולב מאי) ?
באילן שנטעו מתחלה לכך לא תיבעי לך: דאפילו להדיוט נמי אסור; כי תיבעי לך באילן שנטעו ולבסוף עבדו; ואליבא דרבי יוסי בר יהודה לא תיבעי לך: דאפילו להדיוט נמי אסור; כי תיבעי לך אליבא דרבנן: לענין מצוה מאי? מי מאיס כלפי גבוה? או לא?
כי אתא רב דימי אמר: באשירה שביטלה קמבעיא ליה (אשירה שנאסרה אף להדיוט וביטלה, כדאמרינן במתניתין: 'נוטל מה שהחליף' וקמיבעיא ליה אם ראוייה שוב למצוה אם לאו): **יש דחוי אצל מצות** (מי הוי שייכא תורת דחוי במצות, דנימא 'הואיל ונדחה בעודו אשירה ידחה עולמית') **או אין דחוי אצל מצות** (ומשתריא)?
תפשוט ליה מדתנן [חולין פ"ו מ"ד]: **'כיסהו ונתגלה - פטור מלכסות; כיסהו הרוח - חייב לכסות'**, ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: **לא שנו אלא שחזר ונתגלה** (לאחר שכיסתו הרוח), **אבל לא חזר ונתגלה - פטור מלכסות; והוינן בה: כי חזר ונתגלה מאי הוי? הואיל ואידחי אידחי** (הא אידחי ליה כשכיסתו הרוח: כיון דכל זמן דלא נתגלה פטור מלכסות - אידחי ליה מכיסוי) ?
ואמר רב פפא: זאת אומרת אין דחוי אצל מצות!
רב פפא גופיה איבעיא ליה: מפשט פשיטא ליה לרב פפא דאין דחוי אצל מצות, לא שנו לקולא (כגון גבי אשירה שבטלה: למיהדר לאישתרוי לולבו למצוה) **ולא שנו לחומרא** (כגון גבי כיסוי: דמחייבין למיהדר ולכסוי) ? **או דלמא ספוקי מספקא ליה** (אי יש דחוי אי אין דחוי), **ולחומרא אמרינן** ('אין דחוי', הלכך גבי כיסוי חייב לכסות), **(אבל) לקולא** (כגון הכא) **לא אמרינן** (לא אמרינן 'אין דחוי' למישרא) ?
תיקו.

בעי רב פפא: המשתחוה לבהמה - צמרה מהו לתכלת?

תכלת דמאי: אי תכלת לכהנים (דבגדי כהונה לצורך עבודה, וקמביעא לן: מכשירי קרבן כקרבן דמו או לא? ואם תימצי לומר כקרבן דמו, היכא דנשתנה כשצובעין אותו יש שינוי בנעבד להתירו לגבוה או לא) - היינו בעיא דרמי בר חמא (דהנך תרתי בעיי בעא רמי בר חמא לעיל בשמעתין) ! ואי תכלת לציצית (וקמביעא: הואיל דבר מצוה הוא, מי מאיס נעבד כלגבוה או לא?) - היינו בעיא דריש לקיש (דבעי בלולב) !?

אין הכי נמי, דלא הוה למיבעי ליה; והאי דקא בעי ליה הא - משום דאיכא מילי אחרנייתא: צמרה מהו לתכלת? קרניה מהו לחצוצרות (לשיר של קרבן: דקיימא לן ב'החליל' דשיר מעבד את הקרבן)? שוקיה מהו לחלילין (לשיל"ש בלע"ז)? בני מעיה מהו לפארות (נימין של כינור קורד"ש בלע"ז)?

אליבא דמאן דאמר עיקר שירה בכלי (פלוגתא היא בפרק החליל (סוכה דף נ:)) לא תיבעי לך, דודאי אסיר; כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר עיקר שירה בפפה: בסומי קלא בעלמא הוא, ומייתנין? או דלמא אפילו הכי אסיר (מאיסי, ואפילו אם תימצי לומר לענין דקל דמותר לולבו, הכא - כיון דצורך קרבן מאיס טפי) ? תיקו.

בעי רבה: המשתחוה למעין (מעין אינו נאסר להדיוט, דמחובר הוא) - מימיו מהו לנסכים?

מאי קא מיבעיא ליה? אלימא לבבואה (דידיה: פרצוף שלו) קא סגיד או דלמא למיא קא סגיד - ותיבעי ליה ספל להדיוט (מדאיבעיא ליה במחובר ולגבוה, מכלל דפשיטא ליה דבתלוש כהאי גוונא אסירי להדיוט; והא בתלוש נמי איכא למיבעיא)?

לעולם למיא קא סגיד, והכי קמבעיא ליה: למיא דקמיה (למים שהוא רואה עכשיו לפניו) קא סגיד (השתחוה, והרי הלכו להם), וקמאי קמאי אזדו (כלומר: מעין המקלח, כל זמן שהמים באים ראשון ראשון והולכין להם, והבאים אחריהן מותרים) ? או דלמא לדברונא דמיא קא סגיד (לקילוח של נהר והילוכו השתחוה, והרי כל הנהר נעבד, ואי יש נעבד במחובר - אסירי)?

ומי מיתסרי? והא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: 'מים של רבים אין נאסרין' !? לא צריכא דקא נבעי מארעא.

משנה:

מי שהיה ביתו סמוך לעבודת כוכבים (שהיה אחד מכותלי עבודת כוכבים, והבית עצמו נעבד) ונפל - אסור לבנותו (שבונה כותל לעבודת כוכבים); כיצד יעשה?

כונס בתוך שלו (לתוך קרקעו) ארבע אמות ובונה; (היה) שלו ושל עבודת כוכבים (שמקום עובי הכותל חציו שלו) -

(עבודה זרה מז, ב)

[המשך המשנה]

נידון מחצה על מחצה (אותו חלק של עבודת כוכבים אינו עולה לו בכניסת ארבע אמות, אבל חלקו עולה לו: שאם היה עביו שתי אמות - מונה האמה שלו וכונס עוד שלש אמות לתוך שלו);

אבניו עציו (של אותו כותל) ועפרו מטמאין כשרץ (אפילו חלקו, לפי שאין ברירה [ואף על פי שטומאת עבודה זרה דרבנן, ובדרבנן יש ברירה - בעבודה זרה החמירו? עיין רשב"א, ריטב"א, חידושי רע"א]), שנאמר (דברים זכו) [ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו] שקץ תשקצנו [ותעב תתעבנו כי חרם הוא] (שרץ אין מטמא במשא) ('שקץ' - לשון שרץ);

רבי עקיבא אומר: כנדה (נדה מטמאה במשא דכתיב 'וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו' נויקרא טובב), אלמא טמיתיה לכלי אשר נשא אותה ואף על פי שלא נגעה; שאפילו היו עשרה כלים זה על זה - כולן בכלל 'אשר תשב עליו' הן), שנאמר (ישעיהו לזב) [וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך] תזרם כמו דוה צא תאמר לו (בעבודת כוכבים מישתעי): מה נדה מטמאה במשא - אף עבודת כוכבים מטמאה במשא.

גמרא:

והא קא מרווח העובדי כוכבים?

אמר רבי חנינא מסורא: דעבד ליה בית הכסא (שנפנה שם).
והא בעי צניעותא (ואנן תנן דאסור לבנות כותל להפסיק בינו ובין עבודת כוכבים, לפי שבונה לעבודת כוכבים)?

דעבד ליה בית הכסא דלילה.

והא אמר מר 'איזהו צנוע? - הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום (שצריך צניעות) ' (ואף על גב דשנינו בפרק 'הרואה' (ברכות סב.) 'לא תימא 'במקום': שיהא צריך להתרחק בלילה כביום, אלא אימא 'כדרך שנפנה ביום': שיהא נפרע מיושב, וכשיעור שנתנו חכמים: טפח וטפחיים), ואף על גב דאוקימנא ב'כדרך' - מיהו צניעותא בעי למעבד (מכל מקום שמע מינה דבעינן נמי בלילה צניעות, והכא ליכא צניעות: דחזו ליה בני עבודת כוכבים) !?
דעבד ליה לתינוקות; אי נמי דגדיר ליה בהיזמי והינגי (קוצים וברקנים).

משנה:

שלשה בתים הן (לענין ביטול עבודת כוכבים): בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים (והיו עובדין את הבית עצמו) - הרי זה אסור (דכל הבית הוי עבודת כוכבים; ואם העובד כוכבים בנאו - אסור עד שיבטלנו: שיתוך ממנו קצת; ואם של ישראל הוא - אסור עולמית: אבניו עציו ועפרו);

סיידו וכיידו לעבודת כוכבים (שהיה בית בנוי לדירת אדם, והקצהו לעבודת כוכבים, וטחו בסיד, ועשה בו ציורין לעבודת כוכבים) וחידש - (אם בא ישראל לבטלו) נוטל מה שחידש (ומותר הבית; ואף על פי שלא ביטלו עובד כוכבים; או אפילו היתה של ישראל מומר - שאין עבודת כוכבים שלו בטילה - הכא בטיל, שאין נאסר אלא חידוש, וההוא חידוש שבטל אסור בהנאה לעולם; ובגמרא מוקי לה [לפי רב, בתחילת בגמרא] כגון שלא נעבד הבית מעולם, אבל אם השתחוה לה עובד כוכבים אחרי כן - נאסר כל הבית, ובעי עובד כוכבים לבטלו; ואם השתחוה לה ישראל - אסורה עולמית);
הכניס לתוכה עבודת כוכבים (ואת הבית עצמו לא נתכוין לעבוד, ולא הקצהו לתשמיש עבודת כוכבים, אלא לפי שעה הכניס לתוכו עבודת כוכבים) והוציאה - הרי זה מותר.

גמרא:

אמר רב: 'המשתחוה לבית - אסור'; אלמא קסבר 'תלוש ולבסוף חברו (אבני בית תלושין ובנאן וחברין בקרקע) - כתלוש דמי! והאנן 'בנאו' תנן?
בנאו אף על פי שלא השתחוה לו (וקסבר תנא דידן: עבודת כוכבים אסורה מיד, ואף על פי שלא נעבדה), השתחוה אף על פי שלא בנאו.
אי הכי, הני 'שלשה' - ארבעה הוו!?
כיון דלענין ביטול 'בנה' ו'השתחוה' חד (דבין בנה בין השתחוה כולו אסור: אם של עובד כוכבים היא - צריך עובד כוכבים לבטלו, ואם של ישראל היא - אין לה בטילה עולמית) - [חד] קא חשיב ליה.

משנה:

שלש אבנים הן (לענין ביטול עבודת כוכבים): אבן שחצבה (מן ההר) מתחלה לבימוס (מקום מושב עבודת כוכבים: שמושיב הצלם עליה, ועובדין את הבימוס כעבודת כוכבים עצמו) - הרי זו אסורה (ואפילו לא העמיד עליה; ואם עובד כוכבים חצבה - צריך עובד כוכבים לבטלה ולחסר ממנה מעט, עד שתפגוס; ואם ישראל חצבה לעבוד עליה עבודת כוכבים - אסורה עולמית);
סיידה וכיידה לשם עבודת כוכבים (והיא היתה חצובה ועומדת) - נוטל (ישראל) מה שסייד וכייד (מה שחידש העובד כוכבים וזורה לרוח) ומותרת (והאבן מותרת שלא נעשה עבודת כוכבים אלא החידוש);
העמיד עליה עבודת כוכבים (לפי שעה ולא הקצה את האבן לבימוס) וסילקה - הרי זו מותרת (ואין צריכה ביטול).

גמרא:

אמר רבי אמי: והוא שסייד וכייד בגופה של אבן (שחקק בה צורה בברזל; אבל סייד וכייד עליה על ידי טיח - מותרת בלא ביטול, הואיל ולא עבדה עובד כוכבים).
תוספות ד"ה והוא שסייד וכייד בגופה של אבן: אור"י כי לא דוקא נוטל מה שחידש ותו לא, דאם כן אפילו לא סייד בגופה של אבן נמי נוטל מה שחידש, אלא נוקב כל האבן מעבר לעבר כנגד החידוש ונוטל.

מנין לר"י חומרא כזאת? מעיר מהר"י לנדא לעיין בתשובות הרמ"א סימן

ק"ד]

והא דומיא דבית תנן, ובית לאו בגופיה הוא (והא בית - טיוד וכיוד שלה אינה נעשה על ידי חקיקה, אלא טח על הכותל), ומיתסר! ?
בית נמי איכא ביני אורבי (בין לבניה ללבינה מכניסו, והוה ליה 'בגופה').
מי לא עסקינן דשייע והדר שייעיה (כלומר: מתניתין 'סייד וכייד' סתמא קתני, ומי לא משתמע נמי דאי הוה בית שיע מתחלה קודם איסור, והדר האי ושייעיה לשם עבודת כוכבים, וקתני 'נוטל' דלא סגי בלא נטילת חידוש)? !

אלא כי אתמר דרבי אמי - לענין ביטול אתמר (ולא לענין תחלת איסור, למימרא דלא ניתסר אלא אם כן סייד בגופיה, אלא דאי בלא גופיה נמי אסירא, ורבי אמי - אביטול קאי, והכי קאמר):
ואף על גב דסייד וכייד בגופה של אבן, כי נטל מה שחידש - שפיר דמי (אפילו סייד בגופיה - סגי לה בהא ביטולא דמתניתין ולא בעי ביטול דעובד כוכבים): דמהו דתימא כיון שסייד וכייד בגופה של אבן כאבן שחצבה מתחלה העובדי כוכבים דמיא ותיתסר כולה (ותיבעי עובד כוכבים לבטלה? או אם היתה של ישראל תאסר עולמית)? - קא משמע לן (דלא חייל שם עבודת כוכבים אלא אחידוש).

(עבודה זרה מח, א)

משנה:

שלש אשרות הן: אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים - הרי זו אסורה (עד שיבטלנה העובד כוכבים);
גידעו ופיסלו (עובד כוכבים או ישראל) לשם עבודת כוכבים (לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה, והוא כבר היה נטוע כשבא ישראל ליהנות ממנו) והחליף - נוטל מה שהחליף (ושורפו כדין אשורה, ועיקרו מותר בהנאה);
העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה - הרי זו מותרת.

לתוספות גירסה אחרת: תוספות ד"ה ה"ג העמיד תחתיו עבודת כוכבים ונטלה הרי זו מותרת: ואף על גב דכי לא בטלה נמי לא הוי 'משמשין', דהא אליבא דרבנן קא מוקמינא לה בגמרא, דאמרין 'אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר', והכא מסתמא לא נטע מתחלה לכך, מדלא מפרש עלה שנטעו מתחלה לכך - מכל מקום כל זמן שלא בטלה - איסורא דרבנן איכא, שבשעה שעבודת כוכבים נראית תחתיה נראה כאילו נטועה מתחילה לכך.

גמרא:

אמרי דבי רבי ינאי: והוא שהברין והרכיב בגופו של אילן (מאותה הברכה והרכבה היו חליפותיו, דהוה ליה הנך גידולין הנטועין מתחלה לכך; דאי לאו הכי - אפילו חידוש לא מיתסר).

והאנן 'גידעו ופיסלו' תנן (משום מעשה פורתא: שינוי בעלמא, להיכירא - מיתסר)! ?
אלא כי אתמר דרבי ינאי - לענין ביטול איתמר (ולא לענין תחלת איסור לומר שאם לא הברין בגופו לא יהא צריך ביטול, אלא אביטול קאי): דאף על גב דהברין והרכיב בגופו של אילן, כי נטל מה שהחליף שפיר דמי (דכי מבטל ליה ישראל - סגי בהכי, אף על גב דנעשה מעשה בגופו של אילן); דמהו דתימא כיון דהברין והרכיב בגופו של אילן - כאילן שנטעו מתחלה דמי, וליתסר כולה - קא משמע לן.
אמר שמואל: המשתחוה לאילן - תוספתיה אסורה.

מתיב רבי אלעזר: 'גידעו ופיסלו לעבודת כוכבים והחליף - נוטל מה שהחליף': גידעו ופיסלו - אין, לא גידעו ופיסלו - לא! ?
אמר לך שמואל (תלמודא מהדר הכי מצי שמואל לתרוצי): הא מני רבנן היא (דפליגי עליה דרבי יוסי בר יהודה, ואמרי: אילן שנטעו ולבסוף עבדו - מותר, הלכך: גידעו ופיסלו הויא כנטוע מתחלה לכך, דמשום גידוע מחליף טפי, ומיתסרא, אבל לא גידעו - לא), ושמואל דאמר כרבי יוסי בר יהודה, דאמר: אילן שנטעו ולבסוף עבדו - אסור.

[רבי יוסי הגלילי במשנה בדף מה, א ורבי יוסי ברבי יהודה בברייתא שהובאה בגמרא [שם] סוברים אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור.]

מתקיף לה רב אשי (מאי דוחקין לאוקמא לדשמואל אליבא דתנאי): ממאי דרבי יוסי בר יהודה ורבנן בתוספת פליגי (דלרבנן שריא, ודשמואל תנאי היא)? דלמא תוספת לדברי הכל אסור (בהשתחוה, ודשמואל - דברי הכל היא), ובעיקרו פליגי (ובעיקר אילן פליגי): דרבי יוסי בר יהודה סבר עיקרו (עיקר אילן) נמי אסור (אפילו היכא דלא נטעו מתחלה לכך), דכתיב (דברים יג, ו) [ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם] ואשריהם

תשרפון באש [ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא] ('אשריהם' - תרי משמע: חד לנטוע מתחלה לכך, וחד לנטוע ולבסוף עבדו), **ורבנן סברי עיקר אילן** (אילן שלא ניטע לכך) **שרי, דכתיב** [דברים ז,ה: כי אם כה תעשו להם מזבחתיים תתצו ומצבתם תשברו] **ואשריהם תגדעון** [ופסיליהם תשרפון באש]: **איזהו אילן שגידועו אסור ועיקרו שרי? - הוי** **אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו** ('ואשריהם תגדעון' משמע יש אשרה שאין עיקרה אסורה אלא גידועה, והעיקר תשאר בארץ לצורך; ואי משום 'ואשריהם תשרפון' - דמשמע 'כל האילן' - בנטוע מתחלה לכך קאמר, והאי לשון רבים דקרא - אכל אשרות שבארצכם הנטועות מתחלה לכך קאי); **וכי תימא הא דלא מתרצינן הכי** (הא לא תרצינן בשמעתא דלעיל הכי: דהא אוקימנא דרבי יוסי יליף טעמא לאילן שנטעו ולבסוף עבדו מ'ואשריהם תגדעון', אלמא מודה הוא דעיקרו מותר, ובתוספת פליגי) - **איפוך** (תרוצא ד) **רבנן לדרכי יוסי בר יהודה ודרכי יוסי בר יהודה לרבנן** (דהא לא בהדיא שמעינן ליה לרבי יוסי דיליף טעמא מ'ואשריהם תגדעון': דהא רבי יוסי - 'ואשריהם תשרפון באש' נסב ליה תלמודא למילתיה, ואנן הוא דקשיא לן 'האי מיבעיא ליה לשנטעו מתחלה לכך', ואוקימנא לטעמיה מ'ואשריהם תגדעון'; הלכך אפיין תרוצא דרבי יוסי דתרצת, ואימא: רבי יוסי - מ'ואשריהם תשרפון באש' דמשמע לשון רבים נפקא ליה תרוייהו, ורבנן ילפי היתירא מ'ואשריהם תגדעון! ורבי יוסי - ההוא מיבעיא ליה לגידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל, ורבנן נפקא להו מ'אבד תאבדון' וכן כולה תרצתא) - **אם כן** (דתוספתו דברי הכל אסור) **'גידעו ופיסלו'** (דמתניתין, דמשמע דכי לא גידעו שרי) **מאן קתני לה? לא רבנן ולא רבי יוסי בר יהודה: אי רבנן - בלא גידעו ופיסלו נמי תוספת אסורה** (הכי גרסינן: אי רבנן, למה לי 'גידעו ופיסלו'? בלא גידעו ופיסלו נמי, הא אמרינן תוספתו אסור), **אי רבי יוסי בר יהודה - עיקר אילן נמי אסור** (ומתניתין תני מה שהחליף ותו לא) ! ? (הלכך על כרחך דשמואל - תנאי).

אי בעית אימא רבנן ואי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה (ולעולם דשמואל דברי הכל): **אי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה** (ודקשיא לך: האמר עיקר אילן אסור, ומתניתין קתני מה שהחליף ותו לא - לא קשיא): **כי קאמר רבי יוסי בר יהודה - 'עיקר אילן אסור** (בלא גידעו ופיסלו, עיקר אילן אסור) - **בסתמא, אבל גידעו ופיסלו - גלי אדעתיה דבתוספת ניחא ליה, בעיקר אילן לא ניחא ליה**;

איבעית אימא רבנן גידעו ופיסלו איצטריכא ליה: סלקא דעתא אמינא כיון דעבד ליה מעשה בגופיה עיקר אילן נמי ליתסר (הואיל ונעשה מעשה בגופו) - **קמשמע לן**.

משנה:

איזו (היא) אשרה (בגמרא פריך: והא אנן שלש אשרות תנן) ?
- כל שיש תחתיה עבודת כוכבים;
רבי שמעון אומר: כל שעובדין אותה (את האילן עצמו; אבל אם עובדין את עבודת כוכבים שתחתיו - האילן מותר);
ומעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו, ומצאו תחתיו גל; אמר להן רבי שמעון: בדקו את הגל הזה! ובדקוהו, ומצאו בו צורה; אמר להן: הואיל ולצורה הן עובדין - נתיר להן את האילן.

גמרא:

'איזהו אשרה? והא אנן 'שלש אשרות' תנן (למה לי למיהדר ומיבעי 'איזו היא? ועוד: התם תני תלת והכא תני חדא) ?
הכי קאמר: שתיים לדברי הכל (שהרי אילן עצמו עבודת כוכבים), **ואחת מחלוקת דרבי שמעון ורבנן: איזו היא אשרה שנחלקו בה רבי שמעון וחכמים? כל שיש תחתיה עבודת כוכבים; רבי שמעון אומר: כל שעובדים אותה**.

איזו היא אשרה סתם (לאו אתירוצא דמתניתין קאי, אלא מילתא באפי נפשה קאמר תלמודא דפליגי בה אמוראי: איזו היא אשרה סתם: אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באיזה סימן ניכר אם היא אשרה אם לאו) ?
אמר רב: כל שכומרים יושבין תחתיה ואין טועמין מפירותיה (ודאי פלחי לה);
ושמואל אמר: אפילו אמרי "הני תמרי לבי נצרפי" (שם עבודת כוכבים שלהם) -
- אסור: דרמי בי שיכרא ושתי ליה ביום אידם.

אמר אמימר: אמרו לי סבי דפומבדיתא: הלכתא כשמואל.

(עבודה זרה מח, ב)

משנה :

לא ישב בצילה, ואם ישב – טהור ;

ולא יעבור תחתיה ([תחת] נוף האילן: שהאילן עליו האילן), ואם עבר – טמא (כדמפרש בגמרא) ;

היתה גוזלת את הרבים (שהיה נופה נוטה לרשות הרבים) ועבר תחתיה – טהור (דהך טומאה - דרבנן היא, וקרא דמיייתנן בגמרא - אסמכתא בעלמא היא; והכי נמי אמרינן בפרק רבי ישמעאל (לקמן נב): דהך טומאה - דרבנן היא, והיכא דגזלת את הרבים לא גזור רבנן) .
('לא ישב בצילה': האי צל - לאו תחת נוף האילן הוא, דאם כן לא מתני ליה 'ואם ישב טהור', דהא קתני סיפא 'לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא'! אלא מן האילן והלאה, הלכך לאו 'אהל' הוא: שכשהחמה במזרח או במערב - יש לכל אדם צל ארוך, וכשהחמה עומדת באמצע הרקיע אין לכל דבר צל אלא תחתיו)

גמרא :

'לא ישב בצילה' פשיטא (דהא קא מיתהני מעבודת כוכבים) ! ?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא נצרכא אלא לצל צילה (שחרית וערבית, שצל ארוך לכל דבר מאד, וכל זמן שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן - הצל עב וחסוך; מכאן ואילן - הצל דק וקלוש, והיא 'צל צלו'; ואצטריך לאשמועינן דאפילו בצל צילה לא ישב) .
מכלל דבצל קומתה אם ישב - טמא (בתמיהה! והלא אינו מן האילן היא, ולא תחת נופו) ?
לא! דאפילו לצל קומתה נמי אם ישב טהור (ובלבד שלא ישב ממש תחתיה; ומשום רישא נקט 'צל צילה', דקתני 'לא ישב' לכתחלה, ואשמועינן דאפילו בצל צילה לא ישב, אבל סיפא 'ישב טהור' - אפילו אצל קומתה קאי), והא קא משמע לן: דאפילו לצל צילה לא ישב.

איכא דמתני לה אסיפא: ואם ישב טהור? פשיטא!

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא נצרכא אלא לצל קומתה.
מכלל דלצל צילה אפילו לכתחלה ישב (בתמיהה: כיון דאוקמת מתניתין אצל קומתה, ורישא נמי, דקתני 'לא ישב בצל קומתה' - מכלל דבצל צילה לכתחלה ישב, והא קא מיתהני) ?
לא, הא קא משמע לן: דאפילו לצל קומתה, אם ישב – טהור (ובלבד שלא יהא תחתיה, דהא קתני לקמן: דאי עבר – טמא, וכל שכן ישב) .

ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא:

מאי טעמא?

אי אפשר דליכא תקרובת עבודת כוכבים (ונמצא האילן מאהיל על התקרובת ועליו).

מני [במשנה בדף מז, א-ב תנא קמא סובר שע"ז מטמאה כשרץ, ורבי עקיבא סובר

כדוה, ואין מטמא באוהל אלא מת!] ?

רבי יהודה בן בתירא היא, דתניא: רבי יהודה בן בתירא אומר:

מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמאה באהל? - שנאמר (תהלים קו, כח) ויצמדו

לבעל פעור ואכלו זבחי מתים: מה מת מטמא באהל - אף תקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל.

[האם סתם רבי יהודה הנשיא את המשניות כדברי רבי יהודה בן בתירא לומר שהלכה כמותו?]]

היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור:

איבעיא להו: 'עבר' (דאי עבר דיעבד) או 'עובר' (לכתחלה) ?

רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה אמר: עובר

ורבי יוחנן אמר: אם עבר

ולא פליגי: הא דאיכא דירכא אחרינא, הא דליכא דירכא אחרינא.

(רב ששת - סגי נהורא הוא, וזה מושכו, והיתה בעירו אשרה גזלת את הרבים); אמר ליה רב ששת

לשמעיה: "כי מטית להתם - ארהיטני (משכני במרוצה)"; היכי דמי? אי

דליכא דירכא אחרינא - למה ליה 'ארהיטני'? מישרא שרי?! ואי

דאיכא דירכא אחרינא, כי אמר "ארהיטני" - מי שרי?

לעולם דליכא דירכא אחרינא, ואדם חשוב שאני.

משנה :

זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים (שהאילן גם הוא קשה להן: שמעכב החמה מלבא)
אבל לא בימות החמה (שהצל יפה להן);
והחזירין (לסוג"א בלע"ז) - לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (שהצל יפה
לחזרת לעולם);
רבי יוסי אומר: אף לא ירקות בימות הגשמים, מפני שהנביה (עליו נוסרין
בימות הגשמים מן האילן) נושרת עליהן והוא להן לזבל.

גמרא :

למימרא דרבי יוסי סבר זה וזה גורם (נבייה דאיסור, וקרקע עולם דהיתר - גורמין
לירקות שיגדלו) אסור, ורבנן אמרי זה וזה גורם מותר? הא איפכא שמעינן
להו, דתנן [דף מגב] 'רבי יוסי אומר: שוחק וזורה לרוח (ולא חייש לזבל) או
מטיל לים; אמרו לו: אף היא נעשה זבל, ונאמר (דברים יג, ח) [ולא ידבק בידך
מאומה מן החרם] למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך' - קשיא
דרבנן אדרבנן קשיא דרבי יוסי אדרבי יוסי!?
בשלמא דרבי יוסי אדרבי יוסי לא קשיא: התם דקאזיל לאיבוד -
מתייר (לאבדה הוא מתכוין, וכבר בטלה עבודת כוכבים, ולא גרעא מעבודת כוכבים שנשתברה מאליה, הלכך
ליכא 'זה וזה גורם': שהרי אין כאן איסור כל כך! דאפילו רבנן לא אסרי אלא משום גזירה: דלמא מגבה ליה כו',
כדאוקימנא בריש פירקין (דף מב.)) ; הכא דלא קאזיל לאיבוד (שהרי דרכה בכך, ואין עבודת
כוכבים בטלה דרך גדילתה) - (הלכך) אסור (איסור הנאה הוא זה, וזה גורם אסור);
אלא דרבנן אדרבנן קשיא!?

איפוך (כולה מתניתין, ולא תשני דרבי יוסי אדרבי יוסי כדשנית).
ואיבעית אימא לא תיפוך; דרבי יוסי - כדשנין (מעיקרא, ולעולם 'זה וזה גורם
אסור' סבירא ליה); דרבנן (דרבנן אדרבנן לא קשיא: אינהו נמי 'זה וזה גורם אסור' סבירא להו, כדאמרין
'אף היא נעשית זבל'; והכא - היינו טעמא דשרו: דליכא גורם איסור כלל) - כדאמר רב מרי בריה
דרב כהנא (ודרב מרי בתמורה (דף כד.) גבי 'אין מרגילין בפסולי מוקדשים': להפשיט דרך הרגלים - כעין
מפוח של נפחים - בעלי מומין שנפדו ושחטן לצרכו, ואף על פי שהעור נמכר ביוקר - אסור להרגיל, לפי שבזיון
קדשים הוא: שמקלקל הבשר; קשיא לן התם: אמאי? הא פסידא דהקדש הוא: דאי הוה שרית ליה להרגיל ולמכור
העור ביוקר - הוה טפי פריק להו מעיקרא? ושני רב מרי: ליכא פסידא) : 'מה שמשביח בעור -
פוגם בבשר' (דמה שמשביח בדמי העור - פוגם בדמי הבשר) - הכא נמי : מה שמשביח
בנביה (דמה שמשביח אילן את הירקות בעליו) - פוגם בצל.

וסבר רבי יוסי 'זה וזה גורם אסור'? והתנן [ערלה פ"א מ"ט] 'רבי יוסי
אומר: נוטעין יחור (נוף) של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה,
מפני שהוא פרי' (ערלה לא נאסר אלא הפירי; הלכך אגוז איסור הנאה, דקא מתהני מיניה: שחזר
ונעשה אילן), ואמר רב יהודה אמר רב: מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך
והרכיב - מותר (שאם נטע האגוז של ערלה - מותר; אלמא כי גדל האילן וטוען פירות - הוה להו הנך
פירות בגרמא דאגוז דאיסור וקרקע דהיתר, וקתני 'מותר'); ותניא נמי הכי: 'מודה רבי
יוסי

(עבודה זרה מט, א)

שאם נטע והבריך והרכיב מותר (אם הבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן - מותרים
פירותיהן מיד, אף על פי שלא מלאו להן שני ערלה, דזה וזה גורם מותר; והכי נמי אמרין בעלמא: 'ילדה שסיבכה
בזקנה - בטלה'; לשון אחר: אם נטע האגוז של ערלה שהוא איסור הנאה, ולכשיגדל ונעשה נטיעה הבריכה
והרכיבה באילן דהיתר - מותר: דאותן פירות שטוען אחר זמן באין נמי על ידי האילן של היתר; וקשיא לי: בלא
הבריך ובלא הרכיב נמי איכא 'זה וזה גורם': אגוז דאיסור וקרקע דהיתר) 'וכי תימא שני ליה
לרבי יוסי בין שאר איסורין לעבודת כוכבים (דאף על גב דבשאר איסורין זה וזה
גורם מותר, סבירא ליה הכא אסור) - ומי שני ליה? והתניא: 'שדה שנזדבלה בזבל
עבודת כוכבים, וכן פרה שנתפטמה בכרשיני עבודת כוכבים (של תקרובת
עבודת כוכבים, או שעבדום) : תני חדא: 'שדה תזרע פרה תשחט', ותניא אידך:
'שדה תבור' (עד שתכלה ממנה כל שבח הזבל, ותהא בורה ולא יזרענה), ופרה תרזה
(תכחש) ; מאי לאו הא (דקתני 'שדה תזרע') רבי יוסי (דשמעינן ליה דאמר גבי ערלה 'זה
וזה גורם מותר', הכי נמי תזרע, והזרעים גדלים על ידי זבל דאיסור וקרקע דהיתר, דלא שאני ליה בין עבודת
כוכבים לשאר איסורין, וקשיא אמתניתין; ופרה תשחט ותאכל: שאף היא היתה גדילה קודם לכן על ידי שאר

אכילות) והא (דקתני 'שדה תבור') רבנן (דאמרי: אף היא נעשית זבל כו') ? (והא דשרי מתניתין 'זורעין תחתיה ירקות' - הא שנינן ליה 'מה שמשביח בנבייה פוגם בצל'). לא, הא רבי אליעזר והא רבנן (אבל לרבי יוסי בעבודת כוכבים 'זה חה גורם אסור' סבירא ליה, כדקתני מתניתין; ואי משום שוחק וזורה - הא שנינן ליה לעיל, ואי משום ערלה - שני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין).

הי רבי אליעזר ורבנן? אלימא רבי אליעזר ורבנן דשאור, דתנן [ערלה פ"ב מ"א]: 'שאור של חולין ושל תרומה (ושאור אחר של תרומה) שנפלו לתוך העיסה (של חולין), לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ, ונצטרפו וחימצו: רבי אליעזר אומר: אחר האחרון אני בא (אותו שנפל אחרון: אם של חולין נפל אחרון - ביטל את הראשון, ומותר לזרים; ואם של תרומה נפל אחרון - אסור לזרים); וחכמים אומרים: בין שנפל איסור לכתחלה ובין שנפל איסור לבסוף - אינו אסור עד שיהא בו כדי לחמץ' ואמר אביי: לא שנו (דאמר רבי אליעזר אם אחרון חולין שמוותר) אלא שקדם וסילק את האיסור (קודם נפילתו של זה: שכשנפל זה - ליכא למימר 'היתר מצטרף לאיסור להיות שיעור ליאסור'; ואף על פי שכבר נתן כח איסור בעיסה ולא היתה מחומצת על ידי אחר ואם לא בשביל ראשון, ואפילו הכי: כיון דלא הוה בו מעולם שיעור חימוץ - ליכא למימר 'זה חה גורם', וביטל שני את הראשון), אבל לא קדם וסילק את האיסור (שאף על פי שנפל היתר לבסוף) - אסור (דזה חה גורם - אסור; ולרבנן זה חה גורם מותר).

וממאי דטעמא דרבי אליעזר כדאביי? דלמא טעמא דרבי אליעזר משום ד'אחר אחרון אני בא' (דקסבר: גמרו באיסור - אסור, גמרו בהיתר - מותר): אי גמיר באיסורא אסורה ואי גמיר בהיתרא מותרין, בין סלקיה ובין לא סלקיה (אבל היכא דנפלו בבת אחת - לעולם קאמר לך 'זה חה גורם מותר' סבירא ליה)? אלא רבי אליעזר ורבנן דעצים, דתנן [מתניתין היא נלהן ע"ב] 'נטל הימנה (מן האשרה) עצים - אסורה בהנאה; הסיק בה את התנור: חדש יותץ (שהרי נעשה והוחזק מאיסורי הנאה), ישן (שכבר הוחזק ואין היסקו לחזקו אלא לאפות) יוצץ (שלא יאפו בהיסק זה, ונמצא שלא נהנה); אפה בו את הפת (בין בחדש שצננו וחזר והסיקו בעצי היתר, בין בישן בהיסק של עצי איסור) - (הוה ליה בתרוייהו 'זה חה גורם': שהפת שנאפית בו בחדש בהיסק שני באה על ידי גורם דאיסור: שנתחזק בהן התנור מראשיתו, וגורם היתר: דהאי היסק) אסורה בהנאה; נתערבה באחרים: כולן אסורות בהנאה; רבי אליעזר אומר: יולין הנאה לים המלח.

תוספות ד"ה יולין הנאה לים המלח. פירש בקונטרס 'דמי עצי איסור משמע', ולכן תהא הפת מותרת; וקשה: דאם כן - אפילו בלא נתערבה נמי יש להתיר בהולכת הנאת העצים! לכך נראה לפרש: הנאת הפת [כולן], וניחא: דלא פליג רבי אליעזר ברישא א'חדש יותץ' להתיר להולין הנאת עצים שהוסק בהן לים המלח. תוספות ד"ה נתערבה באחרונה. לא גרס ר"ת 'ואחרות באחרות'; וכן במשנת 'חבילי תלתן' דכלאי הכרם, דמיייתי בפרק קמא דביצה (דף ג:) לא גריס ליה, ומביא דאיה מדאסר שמואל פרק 'התערובת' (מבחים עד.) ספק ספיקא, ודחיק התם לאשכוחי תנא דסבר כוותיה, וצריך להביא מדברי יהודה דבריייתא דרמוני באדן דאסר בספק ספיקא, והוצרך לדחוק: סבר לה כוותיה בחדא ופליג עלה בחדא, דשמואל דוקא בעבודת כוכבים אסור, דקאמר התם 'הנח לעבודת כוכבים שספיקא אסורה עד סוף העולם', ואי גרסינן ליה הכא - ליתתו הך משנה ד'בעבודת כוכבים קיימא'! וכן: אי גרסינן ליה נמי בחבילי תלתן - היה לו להביא המשנה דרבי מאיר, ונימא סבר כוותיה בחדא! ור"י בר ברוך אומר: דשפיר גרסינן ליה הכא והתם, ודלמא ליכא אלא חדא ספיקא, דהכי פירוש 'ואחרים באחרים': כל אותן אחרים נתערבו באחרים, או אפילו רובן, דאיכא למימר 'איסורא ברובא איתיה'; דהכא נמי אמר תלמודא התם גבי טבעת של עבודת כוכבים: נפלה לתוך מאה טבעות - כולן אסורות; פירשו ששים למקום אחד וארבעים במקום אחד - הארבעים מותרים, דאמרינן איסורא ברובא איתיה.

אמרו לו: אין פדיון לעבודת כוכבים. (וקתני 'הפת אסורה': לרבי אליעזר עד שיוליך הני דמי עצים דאיסור לים המלח, אלמא 'זה חה גורם אסור'!)

רבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר - מאן נינהו? אלימא רבנן דעצים - אחמורי מחמרי?! אלא רבנן דשאור (פליגי עלויה, ואמרי 'זה חה גורם מותר', דקתני אפילו נפל איסור בסוף, וכל שכן נפלו בבת אחת - מותר, עד שיהא באיסור לבדו כדי לחמץ) - אימר דשמעת להו לרבנן דמקילי בשאור, בעבודת כוכבים מי מקילי? אלא לעולם הא (דקתני 'שדה תבור') רבי יוסי (דשמעינן ליה גבי ערלה דאמר מותר, וגבי עבודת כוכבים דקאמר 'שוחק וזורה לרוח', ולא שני בין עבודת כוכבים לשאר איסורין, וטעמא לאו כדשנינן: משום דאזיל לאיבוד הוא) והא רבנן! (ודקשיא לך: רבי יוסי דמתניתין דנבייה -) רבי יוסי - לדבריהם דרבנן אמר להו: לדידי זה חה גורם מותר; לדידכו דאמרינן זה חה גורם אסור (דקאמרי 'אבל לא בימות החמה מפני שהצל יפה להן') - אודו לי מיהת אף ירקות בימות הגשמים (אודו לי נמי בימות הגשמים דאיכא נמי גורם דנבייה!) !?

ורבנן - כדאמר רב מרי בריה דרב כהנא (ורבנן אמרי: ליכא גורם דאיסור, דמה שהשביחו בנבייה - פגמו בצל) .

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי .
ההוא גינתא דאיזדבל בזבלא דעבודת כוכבים (שבא מדם פרים ועגלים הנשחטים לעבודת כוכבים: דתקרות עבודת כוכבים הן, ואסורין בהנאה; אבל אמר "זבל זה לעבודת כוכבים" - אינו נאסר, כדתניא (לעיל מד): אין הקדש לעבודת כוכבים); שלח רב עמרם קמיה דרב יוסף, אמר ליה: הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי (דזה וזה גורם מותר) .

(עבודה זרה מט, ב)

משנה:

נטל ממנה עצים - אסורין בהנאה;
הסיק בהן את התנור: אם חדש - יותץ, ואם ישן - יוצן;
אפה בו את הפת - אסורה בהנאה;
נתערבה באחרות - כולן אסורות בהנאה.
רבי אליעזר אומר: יוליך הנאה לים המלח.
אמרו לו: אין פדיון לעבודת כוכבים!
נטל הימנה כרכור (דויל"ו בלע"ז) - אסור בהנאה;
ארג בו את הבגד - אסור בהנאה;
נתערב באחרים ואחרים באחרים - כולן אסורין בהנאה.
רבי אליעזר אומר: יוליך הנאה לים המלח.
אמרו לו: אין פדיון לעבודת כוכבים.

גמרא:

וצריכא: דאי אשמעינן קמייתא, בהא קאמר רבי אליעזר (דיש פדיון) משום דבעידנא דקא גמרה פת - קלי לה איסורא [העצים הפכו לגזילים אפילו לפני שמכניסים את העיסה], אבל כרכור - דאיתיה לאיסורא בעיניה - אימא מודי לרבנן; ואי אשמעינן כרכור, בהא קאמרי רבנן, אבל פת - אימא מודו ליה לרבי אליעזר; צריכא.

אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני, אמר רב חסדא, אמר זעירי:
הלכה כרבי אליעזר.

איכא דאמרי: אמר רב חסדא: אמר לי אבא בר רב חסדא: הכי אמר זעירי: הלכה כרבי אליעזר.

אמר רב אדא בר אהבה: לא שנו (דיש פדיון) אלא פת (משום דלא מנכרא ביה איסור ממש), אבל חבית (של יין נסך שנתערבה בחביות של היתר) - לא (כולן אסורות בהנאה, ואין לה תקנה בהולכת הנאה לים המלח להתיר ולהמכר כל חבית לבדה, או להשקות מהן לחמרים עובדי כוכבים, משום דאיתיה לאיסור בעיניה; אבל מוכרן כולן חוץ מדמי יין נסך שבהן: דהשתא לא מתהני מחבית דאיסורא) !
ורב חסדא אמר: אפילו חבית מותרת.

ההוא גברא דאיתערב ליה חביתא דיינ נסך בחמריה; אתא לקמיה דרב חסדא, אמר שקול ארבע זוזי ושדי בנהרא ונשתרי לך (בהנאה למכרן לבד לבד, או לעשות מהן כביסה, או להשקות מהן לעובדי כוכבים; ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן דפליגי בפרק בתרא (לקמן עד).) ביין נסך שנפל לבור - כולו אסור בהנאה; רבן שמעון בן גמליאל אומר: מוכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו: דהתם תרווייהו סבידא להו כרבנן דהכא: דאין פדיון ליין נסך, ומיהו כי מזבין ליה חוץ מדמי יין נסך שבו - לא מיתהני מיין נסך מידי, משום דליתיה לאיסורא בעיניה) .

משנה:

כיצד מבטלה (לאשירה)?

קירסם (קיסמין יבשין שבאילן נטל לצרכו לשרוף), וזירד (זרודין לחין שבה), נטל ממנה מקל או שרביט - אפילו עלה - הרי זה בטלה; [## במשנה לעיל נאמר:

נטל ממנה עצים - אסורין בהנאה?! אם יש בכך ביטול - מדוע יהא אסור? מחלוקת המשניות?

שיפה לצרכה (לייפוחה) - אסורה, שלא לצרכה - מותרת.

גמרא:

אותן שפאין (ששיפה לצרכה ולא בטלה) - מה תהא עליהן (שפאין מי בטילי או לאו)? פליגי בה רב הונא וחייא בר רב: חד אמר אסורין וחד אמר מותרין. תניא כמאן דאמר מותרין, דתניא: 'עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו - היא ושפאיה מותרין; לצרכה - היא אסורה ושפאיה מותרין; וישראל ששיפה עבודת כוכבים, בין לצרכה בין לצרכו - היא ושפאיה אסורין' (שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים).

איתמר: עבודת כוכבים שנשתברה: רב אמר: צריך לבטל כל קיסם וקיסם (אף על פי שנשתברה מאליה - צריכה ביטול, וכל קיסם וקיסם נעשית עבודת כוכבים בפני עצמה; הלכך לא שגי לחד בביטולא דחבריה);

ושמואל אמר: עבודת כוכבים אינה בטלה אלא דרך גדילתה. אדרבה! דרך גדילתה מי מבטל?

אלא הכי קאמר: אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא (אלא כשהיא) דרך גדילתה (אבל זו שנשתברה - בטלה מעצמה, דמימר אמר: אידי נפשה לא מצלה, לההוא גברא מצלה ליה). לימא בהא קמיפלגי: דמר סבר: עובדין לשברין, ומר סבר: אין עובדין לשברין?

לא! דכולי עלמא עובדין לשברין (שנשתברו מאליהן; והא דאמר שמואל בריש פירקין דף מא.) אפילו שברי עבודת כוכבים מותרין בהנאה למוצאן - התם הוא דלא חזינו לה דנשתברה מאיליה, דאמרין: עובד כוכבים שברן, ואזלינן בתר רובא: דהא עבודת כוכבים דנשתברה מאיליה לא שכיחא, והכא (דקאמר רב 'כל קיסם וקיסם' - לשון 'שברי שברים') בשברי שברים (כגון דנשתברו שברים לשברים)

קמיפלגי (ובשברי שברים הוא דפליג שמואל עילויה): מר [רב] סבר: שברי שברים אסורין, ומר [שמואל] סבר: שברי שברים מותרין;

ואיבעית אימא: דכולי עלמא שברי שברים - מותרין, והכא בעבודת כוכבים של חליות ובהדיוט שיכול להחזירה (שאין צריכה אומן) קמיפלגי (הכי גרסינן: ואיבעית אימא דכולי עלמא אין עובדין לשברי שברים, והכא בעבודת כוכבים שהיתה של חליות דקין והרי הן כשברי שברים, ונפלה ונתפרקו חליותיה עסקינן): מר סבר: כיון דהדיוט יכול להחזירה - לא בטלה, ומר סבר: אין עבודת כוכבים (שנשתברה) בטלה (צריכה לבטל) אלא דרך גדילתה (כשהיא קיימא, כגון נבייה דמתניתין: דשברי שברים הן: שנופל עלה אחר עלה, אם כן העלה עצמו משתבר לכמה שברים, ואפילו הכי אסור משום דדרך גדילתה היא), דהיינו אורחיה (כל שתא), הא (אבל הכא) - לאו גדילתה היא (לאו היינו אורחיה לטיפול ולהתפרק), ואין צריכה לבטל (הלכך בטלה).

הדרן עלך כל הצלמים